

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1920.

Första kammaren.

Nr 62.

Fredagen den 11 juni, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 5 och den 8 innevarande månad.

Anmälades och godkändes andra sammansatta stats- och andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 338, i anledning av Kungl. Maj:ts under femte huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet;

nr 339, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § i lagen den 8 juni 1915 om övergångsbestämmelser i anledning av lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring; samt

nr 340, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bestridande av på staten belöpande kostnad för pensionstillägg och understöd enligt lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring m. m.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 350, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående klassificering av postkontoren och telegrafverkets stationer;

nr 351, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för vissa tjänstemän att för avlöningsförhöjning tillgodoräkna sig tid, varunder tjänstledighet åtnjutits för fullgörande av militär tjänstgöring; samt

nr 352, i anledning av väckt motion angående rätt för änkan Dorothea Sofia Torén till ersättning för upphörd brännvinsutskänkningsrättighet.

Herr talmannen yttrade: Jag skall be att för kammaren få tillkännagiva, att vid plenum om onsdag den 16 dennes komma gemensamma voteringar att äga rum.

I sammanhang härmed ber jag att få lämna följande meddelande. Jag kommer att utfärda anslag om detta plenums fortsättande i afton klockan $\frac{1}{2}$ 8, men därvid är icke meningen att hava någon diskussion utan endast att mottaga det då inkommande utlåtandet från särskilda utskottet i kommunalskattefrågan. Således kommer icke något diskussionsplenium i afton att äga rum.

Vidare är det meningen att ordna det så, att frågorna om värnpliktiges tjänstgöringstid skola förekomma vid plenium om måndag och kommunalskatteförslaget vid plenium om tisdag och, som jag redan sagt, gemensamma voteringar på onsdag.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 206, 207 och 212—214 samt första sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden nr 3—5.

Vid föredragning av första sammansatta stats- och andra lagutskottets memorial nr 6, med hemställan om anvisande av ersättning åt utskottets sekreterare och vaktbetjäning, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 77—86 samt sammansatta banko- och andra lagutskottets utlåtande nr 1.

Föredrogs sammansatta banko- och andra lagutskottets memorial nr 2, angående arvode åt den, som inom sammansatta banko- och andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av dels en inom första kammaren väckt motion om anslag till en flottledslånefond och dels en inom samma kammare väckt motion om åvägabringande av utredning och förslag rörande rätt för flottningsförening att som säkerhet för lån för allmän flottleds förbättrande använda sig av allmän flottleds egendom.

Vad utskottet i detta memorial hemställt bifölls.

Ordet lämnades nu till herr vice talmannen, som yttrade: Jag får hemställa, att kammaren måtte besluta, att första sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtanden nr 3, 4 och 5 sättas sist bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för måndagens plenium.

Denna hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets memorial nr 62, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandling av utskottets utlåtande nr 50 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 31 regeringsformen, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. m., jämte i ännu väckta motioner, allt i vad rör jordbruksärenden. *Dyrtidstillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst.*

Utskottet hade i detta utlåtande på angivna skäl hemställt

I. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 95 mätte

1) godkänna ett utlåtandet bilagt förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst (bilaga A), att i tillämpliga delar gälla jämväl de under jordbruksdepartementet hörande befattningshavare,

2) medgiva, att till under jordbruksdepartementet hörande befattningshavare, som på grund av kungörelsen den 30 maj 1919 (nr 262) åtnjutit dyrtidstillägg för första halvåret 1920 eller del därav, skulle utgå förhöjning i dyrtidstillägget motsvarande tjugo procent av de avlöningsförmåner för samma tidrymd, dock högst å ett belopp av 1,250 kronor för månad, på vilka enligt nämnda kungörelse dyrtidstillägg finge beräknas, dock att sådant tillägg finge utgå allenast till befattningshavare, som vore familjeförsörjare. Där både man och hustru vore statsanställda, skulle likväl tillägget utgå endast till endera av dem, och då till den, som åtnjöte högsta lönen;

3) i avseende å dyrtidstillägget för år 1920

a) medgiva, att till befattningshavare vid statens domäner dyrtidstillägg finge utgå av de medel, av vilka verkets omkostnader i övrigt bestredes,

b) för bestridande av kostnaderna för dyrtidstillägg åt under jordbruksdepartementet hörande befattningshavare å tilläggsstat för år 1920 under nionde huvudtiteln såsom förslagsanslag anvisa 4,000,000 kronor;

4) att i avseende å dyrtidstillägget för år 1921

förklara, att under år 1921 tillsvidare och intill dess definitivt beslut fattats rörande de medel, av vilka för sagda år kostnaderna för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst skulle bestridas, härför erforderliga belopp skulle utgå

beträffande befattningshavare vid domänverket och statens reproduktionsanstalt av de medel, av vilka verkets eller institutionens omkostnader i övrigt bestredes, samt

beträffande befattningshavare vid övriga under jordbruksdepartementet hörande verk och institutioner av det till bestridande av kost-

*Dyrtidstillägg
åt vissa befatt-
ningshavare i
statens tjänst.*
(Forts.)

naderna för dylik förmån åt statens befattningshavare och pensionärer m. fl. vid sidan av huvudtitlarna såsom avsättning å 1921 års riksstat anvisade förslagsanslag, högst, 200,000,000 kronor,

II. att de i ämnet av herrar Hult och Pålsson, Norling och Norin, Julin och Asplund, Clason m. fl., Hage och Lovén, Bårg m. fl., Eriksson i Stockholm, Thore och Bökelund, Björck i Jönköping, Nylander och Vennerström väckta motionerna i de delar de hänvisats till jordbruksutskottet måtte anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört och hemställt.

Herr vice talmannen: Då riksdagens beslut i avseende på de retroaktiva dyrtidstilläggen givit anledning till olika tolkningar och det i detta utlåtande hänvisats till föregående beslut, så med hänsyn till att något klarare fastställa vad detta beslut har inneburit, skall jag be att få yrka på, att kammaren måtte besluta att göra ett tillägg i första punkten, mom. 2, där det hänvisas till kungörelsen av den 30 maj 1919, nr 262.

Jag hemställer, att på fjärde raden uppfifrån på sid. 14, efter ordet »kungörelse», måtte tillfogas orden »frånsett sista punkten i § 3». I och med att riksdagen beslutar detta, är det klarare fastställt, att det retroaktiva dyrtidstillägget kan uppgå till ett belopp av högst 1,250 kronor per månad.

För övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan med detta tillägg.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag ber att få framställa den förfrågan, huruvida det beslut, som här kommer att fattas, kommer att omfatta jämväl domänstatens befattningshavare med tillämpning för år 1921?

Som kammaren erinrar sig, beslöts för en tid sedan att antaga en ny, provisorisk lönereglering för domänstaten och befattningshavare i domänstyrelsen. Enligt detta beslut komma dessa befattningshavare att bli i avlöningshänseende likställda med befattningshavare vid kommunikationsverken. För dessa gälla däremot, då det är fråga om dyrtidstillägg, alldeles särskilda grunder, i vilka revision företagits i de allmänt utgående dyrtidstilläggen. Skulle här ett beslut fattas i överensstämmelse med utskottets hemställan, och denna hemställan icke innebär undantag för domänstaten, så komma dess befattningshavare att stå i ett helt annat läge i fråga om dyrtidstillägg än samtliga kommunikationsverkens befattningshavare och övriga därmed likställda. Detta kommer givetvis i så fall innebära en orättvisa samt att, såvitt jag förstår, fullständigt förrycka den fortsatta behandlingen av ärenden av denna art.

Jag ber sålunda att i nu berörda avseende få framställa en förfrågan, huru det förhåller sig härmed? Om jag icke kan erhålla något svar, som lämnar upplysning om, att undantag har gjorts eller kommer att göras — utskottets hemställan talar icke om något sådant undantag — måste jag yrka återremiss på denna utskottets hemställan.

Greve W a c h t m e i s t e r: I anledning av herr Ekmans gjorda förfrågan ber jag att få meddela, att jordbruksutskottets ordförande, när denna sak var på tal, just erinrade om att det sannolikt eller möjligen skulle komma en sådan anmärkning ifrån löneregleringsnämnden, men att han då sade, att det föreslagna dyrtidstilläget icke skulle komma domänverkets personal tillgodo på det sätt herr Ekman ifrågasatt, därför att deras dyrtidstillägg icke berör löneregleringen, som träder i kraft 1921. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Dyrtidstillägg
åt vissa befatt-
ningshavare i
statens tjänst.
(Forts.)*

Herr E k m a n, C a r l G u s t a f: Jag kunde icke riktigt uppfatta den föregående ärade talarens ord, men han sade, så vitt jag hörde rätt, att det här gäller icke år 1921. — Jo visst gäller detta förslag jämväl en reglering för år 1921! Vid detta förhållande måste jag vidhålla mitt yrkande.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att beträffande nu föredragna utlåtande yrkats: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o), av herr *vice talmannen*, att vad utskottet hemställt skulle bifallas med den ändring i punkten I 2), att närmast efter orden »enligt nämnda kungörelse» insattes orden: », fränsett sista punkten i § 3,»; samt 3:o) att utlåtandet skulle visas åter till utskottet.

Därefter gjordes propositioner enligt berörda yrkanden, och förklarades propositionen på återremiss vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillskott till dyrtidstillägg för vissa lantmätare; och

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillskott till dyrtidstillägg för lantbruksingenjörer.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 38, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående verkställande av en djupgående undersökning av vårt skattesystem med hänsyn till dess ekonomiska verkningar.

*Om undersök-
ning av
Sveriges
skattesystem.*

Med föranledande av en inom andra kammaren av herr *Lindman* m. fl. väckt motion, nr 139, hade nämnda kammare på hemställan av sitt femte tillfälliga utskott för sin del beslutit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en djupgående undersökning av vårt skattesystems ekonomiska verkningar, såväl med hänsyn till näringslivets som det allmännas berättigade intressen.

Detta beslut hade delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande

Om undersökning av Sveriges skattesystem. av angivna orsaker hemställt, att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

(Forts.)

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Utskottets avstyrkande beträffande den av herr Lindman m. fl. väckta motionen, »att riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t göra framställning om en djupgående undersökning av vårt skattesystem med hänsyn till dess ekonomiska verkningar och med särskild uppmärksamhet fästad vid kapitalbildningens betydelse för samhällsekonomin och vid angelägenheten av näringslivets sunda och trygga utveckling», förefaller åtminstone mig ganska egendomligt.

Som bekant har andra kammarens tillfälliga utskott med anledning av motionen hemställt, »att andra kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en djupgående undersökning av vårt skattesystems ekonomiska verkningar, såväl med hänsyn till näringslivets som det allmännas berättigade intressen». Och denna utskottets hemställan har av andra kammaren blivit bifallen.

Jag tror för min del, att första kammarens tillfälliga utskott icke riktigt uppfattat, vad motionärerna egentligen avsågo. Utskottet har, under åberopande av finansministerns uttalande vid tillkallandet av sakkunniga i och för revisionsarbetet beträffande den direkta beskattningen till staten, i detta finansministerns uttalande funnit nu föreliggande fråga tillräckligt behandlad och anser, att det icke erfordras någon skrivelse från riksdagens sida för att vinna det mål, som motionärerna hava avsett. Det är emellertid, såvitt jag förstår, fullkomligt felaktigt. Det är helt olika saker, som det då och nu är fråga om. I finansministerns uttalande är det närmast fråga om att ytterligare förbättra den direkta beskattningen, så att den i allt högre grad skulle komma att taga hänsyn till de skattskyldiges olika skatteförmåga. Därjämte har han i förbigående uttalat några ord, hurusom man vid den direkta beskattningen borde taga hänsyn till de olika sätt, varpå inkomsten användes, och sålunda på den vägen hava möjlighet att tillgodose behovet av kapitalbildning. I *motionen* återigen är huvudsaken den, att man skall undersöka hela vårt beskattningssystem och vid denna undersökning försöka få klarhet om i vad mån detta beskattningssystem har inflytande på skatteköllornas förmåga att giva staten ökade inkomster. Sålunda, i förra fallet, vid finansministerns utredning, avses företrädesvis en riktig anordning av skatterna med hänsyn till de skattskyldiges förmåga, under det att den utredning, som begäres av motionärerna, avser att undersöka, huru man bör ställa beskattningen med hänsyn till statens i våra dagar allt större och större behov av att icke skatterna läggas så, att staten en vacker dag finner skatteköllarna utömda. Är det riktigt, vad jag nu har sagt, kan det icke vara lämpligt, att vi avslå motionen under hänvisning till den utredning, som finansministern redan har igångsatt, utan då böra vi väl göra som andra kammaren har gjort, nämligen besluta en skrivelse. Därvidlag synes mig den av andra kammaren beslutade skrivelsen vara sådan, att den bör kunna av första kammaren antagas.

Jag vill erinra kammaren om att i det särskilda utskott, som har kommunalskattefrågan om hand, har även förekommit en motion av liknande art med den Lindmanska angående en allmän skatteutredning under beaktande av alla olika synpunkter och särskilt även den nu angivna. Den motionen har utskottet emellertid icke tillstyrkt, men skälet till detta har varit, att frågan redan är före inför riksdagen och att riksdagen sålunda vid avgörandet av herr Lindmans m. fl. motion blir i tillfälle att taga ståndpunkt till den fråga, som även till särskilda utskottet var hänvisad.

*Om undersökning av Sveriges skattesystem.
(Forts.)*

Herr talman! Jag skall be att på det livligaste få förorda, att kammaren ville biträda det beslut, som fattats av andra kammaren i denna fråga.

Herr Larsson, Jacob: Herr talman! Utskottet har ingalunda, som den sista ärade talaren antagit, förbisett verkliga innebörden av den Lindmanska motionen, och utskottet har icke heller på något sätt underskattat den stora vikt och betydelse, som de av herr Lindman framförda synpunkterna tydligen förtjäna, men utskottet har följt den praxis, som sedan gammalt här har varit tillämpad, att, då en fråga är föremål för utredning, man först vill avbida avslutandet av denna utredning, innan man ingriper i den pågående utredningen, för att giva den en annan riktning än som från början är avsedd. Den utredning, som av finansministern igångsatts, avser icke att *definitivt* reda upp hela vårt skattesystem. Finansministern säger alldeles uttryckligt, att han i sakens nuvarande läge anser, att man först skall verkställa en *förberedande* undersökning. Denna förberedande undersökning avser ju — det synes tydligt av finansministerns anförande, och utskottet har fått detta bekräftat — att från olika synpunkter lägga upp problemen och alls icke, såsom den föregående ärade talaren sade, endast ur skatteteknisk synpunkt, utan meningen är, att genom en förberedande undersökning lägga upp problemen ur olika synpunkter, och sedan detta har skett, menar finansministern, har man en utgångspunkt, från vilken en definitiv och grundligare utredning av vårt skatteproblem kan gripas an.

Nu föreslår andra kammarens utskott att den pågående utredningen, vars direktiv endast är att verkställa en förberedande undersökning för att upplägga problemen, skall utvecklas till en djupgående undersökning i den riktning, som utskottet i anslutning till motionen har anvisat, d. v. s. riksdagen skulle gripa in i den pågående förberedande undersökningen och säga, att denna förberedande undersökning skall i sakens nuvarande läge förvandlas till en utredning av helt annan innebörd, utan att man först avbida, att denna förberedande undersökning hinner avslutas, så att man hinner få problemen upplagda, men utskottet menar, att först då är rätta tidpunkten att taga ställning till den mera omfattande och djupgående undersökning av skatteproblemen, som avses i herr Lindmans motion.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr von Hofsten: Då jag är ledamot av detta utskott men icke deltagit i förevarande ärendes behandling, ber jag att få till-

Om undersök-
ning av
Sveriges
skattesystem.
(Forts.)

kännagiva, att jag skulle hava intagit en annan ståndpunkt än utskottsmajoriteten kommit till, om jag varit närvarande.

Utskottet angiver såsom skäl för sitt avstyrkande det vanliga, att denna fråga redan ligger under utredning. I likhet med den förste ärade talaren vill jag framhålla, att den utredning, som är igångsatt av finansministern, dock icke är så omfattande, som motionärerna avse och som dock andra kammaren beslutat att tillstyrka. Så mycket mera, som man bör observera det uttalande, som utskottet gjort i andra stycket nedifrån, sid. 4, »att den utredning, som redan igångsatts, bör kunna utvecklas till att omfatta den mera djupgående undersökning, som av utskottet förordats». Det synes rätt underligt, att man under dessa tider och dessa förhållanden skulle vilja avböja en sådan djupgående skatteteknisk undersökning. Därtill kommer nu det praktiska skäl, som den förste ärade talaren framfört, att kommunalskatteskottet har haft till beaktande en motion likartad denna, men avböjt att taga ståndpunkt till densamma på grund av den här föreliggande motionen.

Under sådana förhållanden synes mig icke något skäl föreligga för första kammaren att icke följa andra kammarens beslut, och jag ber därför att få instämma i den förste ärade talarens yrkande.

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman! Endast ett par ord med anledning av de uttalanden, som i detta utlåtande förekomma angående de indirekta skatterna. Både departementschefen och andra kammarens utskott ingå med ett par ord på frågan om konsumtionsskatt, och på båda hållen göras uttalanden, gående i den riktningen, att det väl kan komma ifråga att minska konsumtionsskatterna men ingalunda att öka dem. Jag har för min del den övertygelsen, att statens krav på inkomster kommer att ovillkorligen medföra och måste medföra, att den indirekta beskattningen långt ifrån att minskas kommer att under de närmaste åren ökas.

På grund av de skäl, som i övrigt anförts av den förste och den siste talaren, vill jag yrka bifall till motionen.

Herr Trygger: Ja, endast ett ord mot den ärade talaren, som försvarade utskottet! Han gjorde bl. a. gällande, och det står för övrigt i utskottets utlåtande, att Kungl. Maj:t har själv talat om, att efter den utredning, som nu har skett, skall man gå vidare. »Vid sådant förhållande och med särskild hänsyn», säger utskottet, »till den för samma undersökning av departementschefen satta uppgiften att skaffa underlag för direktiv angående frågans vidare behandling finner utskottet» etc. Emellertid, om man läser statsrådets uttalande till statsrådsprotokollet, skall man finna, att när han ville göra en förberedande undersökning för att efter det arbetets avslutande kunna giva ytterligare direktiv, gällde det endast frågan om den direkta beskattningens differentierande *med hänsyn till olika slag av inkomst*. Alltså: den stora fråga, som motionärerna väckt, den har uppenbarligen finansministern icke tänkt själv utan vidare upptaga, åtminstone att döma av det uttalande till statsrådsprotokollet, som här föreligger.

Följaktligen är det av ett synnerligen stort behov, att riksdagen skriver, om den över huvud har den uppfattningen, att det är viktigt, att staten ser till, att den icke pålägger så hårda skatter, att den en vakker dag står inför den situationen, att skatteköllorna äro utsnade.

*Om undersökning av
Sveriges
skattesystem.
(Forts.)*

Herr Möller: Herr talman, mina herrar! Jag måste bekänna, att när jag läser andra kammarens tillfälliga utskotts utlåtande, så är det mig fullständigt omöjligt att fatta, huru en utredning av den beskaffenhet, som andra kammaren synes hava tänkt sig, över huvud skall vara möjlig att åstadkomma. Jag tror uppriktigt sagt, att vi, som någon gång eller kanske rättare sagt ofta förebrås att vara ute på utopiernas väg, dock aldrig skulle kunna komma fram med ett så opraktiskt utredningsförslag, som det föreliggande.

Vad är det man enligt andra kammarens tillfälliga utskott skall göra? Jo, vi veta, att de tunga skattebördorna naturligtvis hava väckt bekymmer på alla håll. Det är i och för sig en fullkomligt självklar sak, att alla skattedragande vilja se till, om de icke möjligen skulle kunna komma undan skatten så billigt som över huvud taget är möjligt. På den punkten tror jag, att man kan säga, att det föreligger i fråga om själva den principen »en nationell samling». Men här skall ju utredas gränsen för de enskilda skattedragarnas förmåga, förklarar andra kammaren och dess utskott. Det säger: »Med den tendens till ökning av skatterna, som nu förefinnes, bör det för såväl staten som den enskilde vara nödvändigt att söka utreda, huru långt staten kan driva sina anspråk mot den enskilde, utan att denne med hänsyn till andra även berättigade intressen belastas för hårt.» Jag får säga, att för mig är detta rena plattityder, ty det är ju självklart, att staten icke skall taga ut mera i skatter, än som är nödvändigt för att täcka statsutgifternas summa, och sedan blir det alltid en tvist om, huru de skatter, som nödvändigt måste tagas ut, också skola fördelas på särskilda befolkningslager och särskilda folkgrupper. Men att man här skulle kunna åstadkomma en objektivt giltig utredning om vilka personer, som i detta avseende kunna bära större eller mindre skatter, det betraktar jag som fullkomligt uteslutet. Jag skall icke förlänga debatten, men jag måste verkligen säga, att efter min uppfattning har andra kammaren i denna sak låtit locka sig av en tankegång, som icke är riktig och som aldrig kan leda till något praktiskt resultat, och därför tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till första kammarens andra tillfälliga utskotts hemställan i denna sak.

Herr Trygger: Herr talman! Jag skulle ju icke behöva stå här och försvara andra kammarens tillfälliga utskott och dess sätt att uttrycka sig, men mot den sista ärade talaren vill jag dock säga, att jag tycker, att han argumenterar i allmänhet så klart, att han icke behöver i sina anföranden använda så starka kraftuttryck — ett sådant som plattityder — som han ständigt kommer fram med. Jag förmodar, att han använde ett franskt-svenskt uttryck för att vi icke skulle märka hela skärpan i vad han sade. Han påstår, att det är alldeles orimligt att göra en sådan utredning, som andra kammarens

Om undersök-
ning av
Sveriges
skattesystem.
(Forts.)

utskott och andra kammaren själv synbarligen hava tänkt sig. Hur skall man, säger han, kunna utreda gränsen för den enskilda skatteförmågan? Det är alldeles klart, säger han, att staten icke vill taga ut mer än vad som behövs. Nej, det är visst icke så klart! Det kan vara så, att staten tager ut mer, än vad som vid en verkligt noggrann undersökning av behovet kan sägas verkligen behövas. Det gäller i den enskildes ekonomi, att han får undersöka, vad han har att komma med, och när han skall bestämma sina utgifter, så ju mindre resurser, som stå till hans förfogande, dess noggrannare måste han granska varje särskild utgiftspost. Detsamma gäller också om staten. Skulle det verkligen vara så, att en undersökning visade, att staten genom sina skatter tager ifrån näringslivet — ty det är ju det, som betalar både vad vi leva upp och vad staten konsumerar — så mycket, att detta näringsliv undan för undan förlorar sin styrka och vi sålunda hotas med en småningom skeende utarmning, måste staten ovillkorligen minska sina skatteuttag. Det kan icke hjälpas. Det är så här i världen, att om ens utgifter vuxit till en höjd, att inkomsterna icke räcka, måste man antingen öka inkomsterna eller minska utgifterna. Har staten ökat sina inkomster genom skatter i den grad, att den enskilda skatteförmågan minskats och landets innevånare icke kunna bära bördorna, då finnes det därför icke något annat att göra än att minska på utgifterna. Det är denna sak, som det parti, som den siste ärade talaren tillhör, bör noga beakta, just detta förhållande att det gäller icke bara frågan, huru vi skola kunna rättvist fördela de en gång fastställda skatterna, utan också att man icke lägger så stora skatter på de skattskyldiga, att de bliva så småningom utarmade, och sålunda staten själv slutligen kommer att stå inför väsentligt minskade inkomster och därmed blir till sist tvungen till ett *våldsamt* nedsättande av sina utgifter.

Jag ber att fortfarande få yrka bifall till andra kammarens beslut.

Herr A l e x a n d e r s o n: Ja, det är möjligt, att den ärade talaren på Stockholmslänsbänken använde något starka uttryck, men för min del har jag icke kunnat undgå att finna, att frestelsen till detta förfarande var i detta fall tämligen stor. Då denne talare bland annat uttalade, att målet för den påyrkade utredningen vore utav utopisk natur, så tror jag, att man måste säga, att han icke använde ett allt för starkt uttryck, utan på ett lyckligt sätt träffade själva grundfelet med den utredning, som andra kammaren på förslag av sitt tillfälliga utskott gått in för. Den ärade talaren på Stockholmsbänken förklarade, att han icke ville försvara andra kammarens tillfälliga utskott och vad det sagt. Men det är ju en skrivelse, formad i anslutning till det utskottets utlåtande, som är antagen av andra kammaren, och som vi äro inbjudna att nu biträda. Oavsett detta, kan jag icke undgå att finna, att något av det fel, som vidlåder utskotts-
betänkandet, också måste sägas vidlåda själva motionen. Det kan icke hjälpas, att om man lägger en utredning så principiellt, som här föreslagits, så skall den resultera i, ifall de sakkunniga utredningsmännen äro tillräckligt allsidigt valda, att vi få en provkarta på vad

man på högerhåll, på liberalt håll och på socialdemokratiskt håll så där i allmänhet har för principiell uppfattning om skattesystemet och om farhågorna för skattesystemets verkningar av ena och andra slaget, men knappast någon verklig ledning för riksdagen vid fattande av praktiska beslut. Jag kan för min del icke annat än instämma i yrkandet på bifall till första kammarens tillfälliga utskotts hemställan.

*Om undersökning av Sveriges skattesystem.
(Forts.)*

Herr Möller: I anledning av herr Tryggers anförande vill jag endast påpeka, att den utredning, som här föreslås, icke gäller frågan om statens utgifter. Det kanske då hade varit någon mening med den, utan yrkandet innehåller, att man skall göra en djupgående undersökning av vårt skattesystem med hänsyn till dess ekonomiska verkningar och med särskild uppmärksamhet fästad vid kapitalbildningens betydelse för samhällets ekonomi och vid angelägenheten av näringslivets sunda och trygga utveckling. Sålunda vårt skattesystems ekonomiska verkningar med hänsyn till såväl näringslivets som det allmännas berättigade intressen! Det finnes, så vitt jag kan finna, icke ett ord om, att man här skall undersöka, huruvida man skall spara på statens nuvarande utgifter.

Herr Östberg: Herr greve och talman, mina herrar! Ja, det är alldeles klart, vad den siste talaren framhöll, att här är icke direkt tal om statens utgifter; och han menade, att om frågan hade varit att undersöka statens utgifter, och undersöka huruvida landets bärkraft motsvara dessa utgifter, som från riksdag till riksdag ökas och i kommunerna också ökas, hade det kunnat vara någon mening med det.

Vi skola dock icke glömma bort, att det är både staten och kommunen, som vända sig till de enskilda i följd av de ökade utgifterna och särskilt de stegrade förvaltningskostnaderna och att det är därför som å det svenska näringslivet, vilket till sist skall uppbära hela denna stora förvaltning, som det ställes så stora skattekrav. Nu har man begärt i andra kammaren undersökning av vårt skattesystems ekonomiska verkningar, och det kan ju nog sägas att det ligger åtskillig utopi i det i och för sig, isynnerhet om man endast tänker, såsom herr Möller sade, att var och en vill naturligtvis komma undan skatterna så mycket som möjligt.

Givet är emellertid att den ifrågasatta undersökningen är av långt större räckvidd. Bland annat bör observeras, att olika skatter bäras på helt olika sätt, och att olika skatter kunna på olika sätt överflyttas på andra.

Det är för visso icke någon oviktig undersökning, som här föreslås, även om den borde kompletteras med en undersökning, huruvida våra utgifter för stat och kommun nu icke skulle kunna på lämpligt sätt reduceras, huruvida icke hela denna förvaltning, som vi bestå oss med, ständigt nya ämbetsverk och ständigt nya ämbetsmän, skulle kunna utan skada för det hela något begränsas.

Då i allt fall vårt skattesystem, hörnpelarna i detta och de olika sidorna av skattesystemet skulle vinna på en noggrann belysning, kan jag icke se annat, än att utredningen skulle vara på sin plats, och

Om undersök-
ning av
Sveriges
skattesystem.
(Forts.)

därför instämmer jag i yrkandet om bifall till andra kammarens beslut i ämnet.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talman-
nen enligt förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall
till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare där-
på att kammaren skulle med avslag å samma hemställan biträda
andra kammarens i ärendet fattade beslut; och förklarade herr tal-
mannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskot-
tets hemställan, sig anse denna proposition vara med övertvägande ja
besvarad.

Herr *Trygger* begärde votering, i anledning varav uppsattes, ju-
sterades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott
hemställt i sitt utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslår kammaren utskottets hemställan och biträder
andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava
utfallit sålunda:

Ja — 57;

Nej — 50.

Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 63, i anled-
ning av väckta motioner, dels angående ändring av 18 § i lagen om
val till riksdagen, dels om ändrad lydelse av §§ 14 och 15 riksdags-
ordningen.

I en i första kammaren väckt motion, nr 289, hade herr *Stendahl*
hemställt, att riksdagen ville besluta den ändringen i 18 § i lagen om
val till riksdagen, att hädanefter varje län måtte utgöra en valkrets
vid val till riksdagens andra kammare, dock med det undantaget, att
Göteborgs stad alltså skulle utgöra en och de större städerna i Mal-
mohus län en valkrets.

Samtidigt härmed hade utskottet till behandling förehåft en i
andra kammaren väckt motion, nr 328, vari herr *Hage* hemställt, att
riksdagen måtte såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling
antaga följande

Fö r s l a g

till ändrad lydelse av §§ 14 och 15 i riksdagsordningen.

§ 14.

Rikets indelning i valkretsar innehålles i vallagen.

§ 15.

1) I varje valkrets väljes, efter folkmängden vid början av året näst före den fyraårsperiod, för vilken valen gälla, en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en tvåhundredratrettiondel av rikets folkmängd.

2) För valkrets, vars folkmängd ej uppgår till fullt tre tvåhundredratrettiondelar av rikets folkmängd, väljas dock tre riksdagsmän.

3) Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av stadgandena i 1 och 2 mom. bör utses, icke uppgår till tvåhundredratrettio, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt 1 mom. äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, var för sig i ordning efter överskottens storlek vara berättigade att välja ytterligare en riksdagsman. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres, där så är nödigt, företrädet genom lottning på sätt i 6 § 7 mom. är stadgat.

4) Det antal riksdagsmän, varje valkrets enligt ovan angivna grunder äger utse, fastställas av Konungen för varje fyraårsperiod ävensom under löpande fyraårsperiod vid sådant tillfälle, då omreglering av valkretsar ägt rum och nya val skola företagas.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på anförda skäl hemställt

1) att riksdagen, i anledning av motionen I: 289, måtte för sin del antaga följande

Förslag

till lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909,

Häriigenom förordnas, att 18 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909 skall erhålla följande ändrade lydelse:

§ 18.

För valen till andra kammaren utgöra Stockholms stad och vart och ett av rikets län en valkrets, dock att Göteborgs stad samt Malmö stad bilda egna valkretsar.

2) att motionen II: 328 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Enligt avgiven reservation hade herr *Hellberg* yrkat avslag å båda de föreliggande motionerna.

På sätt en annan reservation utvisade hade herrar *Larsén*, *Hansson* i Gårda och *Andersson* i Igelboda ansett, att utskottets utlåtande bort hava viss ändrad lydelse och att utskottet bort hemställa,

1) att den av herr *Stendahl* väckta motionen nr 289 i första kammaren icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, samt

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid va-
ring vid va-
till andra
kammaren.
(Forts.)*

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

2) att riksdagen i anledning av herr Hages motion nr 328 i andra kammaren måtte antaga såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling följande

Förslag

till ändrad betydelse av § 14 riksdagsordningen ävensom till övergångsbestämmelse.

§ 14.

Rikets indelning i valkretsar innehållas i vallagen.

Övergångsbestämmelse.

Skulle under den fyraårsperiod, för vilken valen till andra kammaren år 1920 förrättas, en fullständig omreglering av rikets indelning antagas och därefter förordnande om nya val till andra kammaren meddelas, skall utan hinder av vad i 15 § stadgas, Kungl. Maj:t, med iakttagande av att i varje valkrets en riksdagsman väljes för varje fullt tal, motsvarande en tvåhundredrättiondel av rikets folkmängd enligt senast tillgängliga folkmängdsuppgifter ävensom med tillämpande av vad i 15 § 2 och 3 mom. stadgas, fastställa det antal riksdagsmän, som varje valkrets må utse.

På framställning av herr talmannen beslöts att ifrågavarande utlåtande skulle företagas till avgörande punktvis, med iakttagande att vid behandlingen av punkten 1 diskussion finge äga rum beträffande utlåtandet i dess helhet.

Punkten 1.

Herr H e l l b e r g: Herr talman! Utskottets nu föredragna hemställan följer en djärvhet, en nästan oförvägen aktionslust, som på ett hart när skämtsamt sätt avsticker mot den försiktighet och betänksamhet som annars alltid brukar hävdas från den sida, som tagit initiativet till denna hemställan. Som bekant ligger den fråga det här gäller under utredning, och det anses i vanliga fall rätt olämpligt ens att skriva i en fråga som ligger under utredning. Kammarrens nyss fattade beslut bär ju vittne om denna uppfattning, och än mera måste det då anses vara ovanligt, jag vill nästan säga oerhört att utan vidare besluta i en fråga, som ligger under behandling.

Jag har, herr talman, i en reservation tillåtit mig uttala mina betänkligheter mot denna obändiga aktion, som kommit till uttryck i utskottets betänkande. Jag anser rent principiellt att de stora valkretsarna inte äro av godo, då de bidraga till att försvåra kommunikationen såväl mellan valmännen inom kretsens olika delar, som mellan dem och deras kandidater, och att på så sätt öka valledningens inflytande, som dessförutom är alldeles tillräckligt stort. Men i detta särskilda fall har jag den särskilda invändning mot större valkretsar, att

en så tvär övergång till dessa, som nu föreslås under gällande valmetod skall komma att medföra betänkliga konsekvenser. Jag har i min reservation anförut ett fall som skulle kunna inträffa på åtskilliga ställen: att ett län, som nu är uppdelat i flera valkretsar, skulle komma att bli en hel krets, påföljden säkerligen skulle bli den att valmännen inom kretsens olika delar skulle gå fram med olika listor. Vid sammanräkningen kan man då förvänta, att rangordningsregeln skulle brytas genast från begynnelsen, och då reduktionsregeln komme att tillämpas, kunde valutgången i många fall bli rent slumpartad. Nu är det visserligen sant, att den nuvarande kretsindelningen medför, att den proportionella representationen inte har blivit så alldeles exakt: några partier äro överrepresenterade och andra underrepresenterade. Men jag kan ändå inte finna att disproportionen varit så skriande, att man för den skull bör kasta sig in i sådana här, jag kan nästan säga äventyrligheter i avseende å valresultatet, som det av utskottet framlagda förslaget skulle komma att medföra. Jag förstår mycket väl, att de mindre partierna måste känna sig missbelättna med den bestående valordningen; men detta är dock inte ett så trängande skäl, att man skulle behöva tillgripa en sådan utomordentlig kraftåtgärd, som nu är ifrågasatt. Jag tror att man nog kan hårdna ut med det nuvarande systemet, om det också skulle gälla en period, när man utan svårare olägenheter har kunnat göra det under åtskilliga föregående perioder. Jag tycker allt skäl talar för att frågan om valkretsarnas indelning bör lösas i sammanhang med frågan om valmetoden, och då dessa båda frågor, som jag nyss antytt, ligga under utredning, så synes det mig att alla skäl tala för att avvakta denna utredning. Jag tillåter mig därför att yrka avslag å utskottets hemställan.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val-
till andra
kammaren.*

(Forts.)

Herr Thulin: Herr talman! Till en början vill jag erinra om, att den föreliggande frågan väckt den allra största uppmärksamhet. Det är också fullt naturligt därför, att den på ett mycket intimt sätt berör grundvalarna för andra kammarens sammansättning. Frågan har också väckt uppmärksamhet därför, att de viktiga förslag, som utskottet framlagt, kommit så pass oförberett, som skett.

Den behandling, som inom utskottet ägnats åt denna fråga, har också i två hänseenden varit ägnad att väcka uppmärksamhet. Den föreliggande av herr Stendahl väckta motionen om ändring av valkretsarna, som föranlett utskottet att komma fram med det föreliggande förslaget, är väckt i anledning av en proposition om viss ändring av valkretsarna. Denna proposition avser en obetydlig reglering av valkretsarna. Emellertid har utskottet lösryckt motionen ur sitt sammanhang. Därtill har utskottet ju full rätt, alldenstund utskottet har motionsrätt. Men det för riksdagspraxis ovanliga tillvägagångssättet torde visa, vilken utomordentlig vikt, utskottet tillmäter den föreliggande frågan. Vidare är att märka i fråga om själva utskottsbehandlingen, att motionen först preliminärt avstyrkts, men att den därefter ånyo blivit upptagen och tillstyrkt. Jag kan inte underlåta att framhålla, att detta resultat, med hänsyn till utskottets förut intagna ståndpunkt i viss mån torde varit frukten av en överraskning.

{ Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val-
ning till andra
kammaren.
(Forts.)

Att man emellertid låtit överraska sig är, så vitt jag förstår, i viss grad naturligt, ty det mål, som motionen avser att realisera, är ju något, som var och en, som söker att lidelsefritt sätta sig in i saken, måste finna i och för sig fullkomligt rättvist. På mig har åtminstone det mål, som motionären vill realisera, verkat som en akt av rättvisa, och för min del kan jag ej undgå att skänka motionären allt erkännande. Motionären har också inom utskottet varit en skicklig förespråkare för sin motion, samtidigt som han, jag framhåller särskilt detta, väddat till känslan för en rättvis representation. Han har också framhållit det oförsvarliga i att en utredning, som av riksdagen begärts år 1918, icke kunnat av Kungl. Maj:t föreläggas riksdagen år 1920. Han har framhållit med full rätt, att om Kungl. Maj:t icke behagar handla i en trängande fråga, bör riksdagen handla själv. Utredningskrav böra ej förhindra viktiga reformer. Denna handlingslust och fördomsfrihet äro så ovanliga för det parti som den ärade motionären tillhör — och jag vågar säga, att han i det hänseendet på ett behagligt sätt avviker från sitt partis allmänna läggning — att hans krav ej kunnat undgå att väcka genklang hos dem, som så ofta sett rättvisa reformkrav försenas av eller rent av dränkas i utredningarnas pappersluntor.

Då jag emellertid efter omsorgsfullt övervägande och trots mina sympatier för motionärens förslag icke kan gå med på detsamma, är det därför, att jag vid studium av 1918 års riksdagsskrivelse funnit den föreliggande frågan vara av den natur, att den ej kan eller bör av riksdagen bifallas. Jag skall be att få något uppehålla mig vid 1918 års riksdagsskrivelse i den del, som denna riksdagsskrivelse berör den föreliggande frågan. Riksdagens skrivelse finnes återgiven i utskottets utlåtande. I riksdagsskrivelsen redogöres först för den tidigare behandlingen av frågan om valkretsarna, och det framhålles, att enligt propositionsvalkommitténs förslag samt de förslag, som framlades genom propositioner till 1904 och 1905 års riksdagar och i motioner till 1906 års riksdag var det avsett, att man skulle begagna sig av länsvalkretsar. Att märka är emellertid att enligt propositionsvalkommitténs förslag dock vissa län skulle delas i valkretsar. Östergötlands, Kalmar, Kronobergs, Gävleborgs och Västernorrlands län ansåg sålunda propositionsvalkommittén i sitt förslag böra delas i två valkretsar. Anledningen till denna delning var, att olägenheterna med stora valkretsar gjorde sig särskilt gällande i de delar av landet, som hade en jämförelsevis gles befolkning. Efter en redogörelse för den efterföljande utvecklingen på detta område framhålles i riksdagsskrivelsen, att de skäl, som ursprungligen kunde anföras mot att göra valkretsarna större, icke längre kunde anses föreligga. Riksdagen ansåg i alla fall, att en utredning borde verkställas. Av denna utredning skulle framgå huru genomgripande förändringen borde få göras. Den skulle emellertid lämpligen böra utgå från en undersökning, i vad mån det kunde visa sig lämpligt att använda länen som valkretsar. Härav framgår sålunda, att 1918 års riksdag icke var fullt säker på, att länen utan vidare skulle kunna användas såsom valkretsar. Det framhålles också i riksdagsskrivelsen, att det borde fasthållas vid att be-

träffande områden med mycket gles befolkning, mycken varsamhet skulle iakttagas vid valkretsarnas utvidgning. Riksdagsskrivelsen framhåller också, att det borde tagas i övervägande, huruvida icke skäl kunde föreligga att uppdelas åtminstone de största länen i tvenne, eventuellt flera valkretsar. I fortsättningen av riksdagsskrivelsen, som konstitutionsutskottet själv i det föreliggande utlåtandet icke har återgivit, men som finnes återgiven i en av reservationerna, nämligen den av herr Larsén m. fl. avgivna, på sidan 11 och 12 i utskottets utlåtande, framhölls bland annat att en utökning av valkretsarna icke var ägnad att i och för sig garantera exakt proportionell rättvisa partierna emellan. Den tanke, som enligt min mening föresvävat riksdagen, är den, att man icke kan åstadkomma proportionell rättvisa blott och bart genom en omreglering av valkretsarna, utan att härför krävd framför allt en förändring i själva valmetoden. Det kan sålunda fastslås, att enligt 1918 års riksdagsskrivelse vissa utredningar absolut erfordrades för att man skulle genomföra en sådan ändring i valkretsarnas indelning, som motionären föreslagit.

De betänkligheter, som man sålunda kan anföra gentemot motionärens förslag äro att motionären icke i något avseende framlagt en sådan utredning, som 1918 års riksdag ansett önskvärd, och att det i följd härav saknas möjlighet att bedöma, huru den föreslagna valkretsindelningen låter sig praktiskt genomföras i valkretsar med stor utsträckning och en gles befolkning. Jag vill vidare framhålla en omständighet, som visserligen icke har någon avgörande betydelse, men som i alla fall visar vart det bär hän med den föreslagna valkretsindelningen. Det är det förslag, som av utskottet har gjorts i avseende på valkretsindelningen för Malmöhus län. Där har föreslagits, att Malmöhus län utom Malmö stad skall bilda en krets med 14 riksdagsmän, under det att Malmö stad skall bilda en krets med 4 riksdagsmän. Detta utskottets förslag är betingat av bestämmelsen i § 14 riksdagsordningen, enligt vars andra moment »stad som utgör del av län skall, där stadens folkmängd vid början av andra året inom en treårsperiod uppgår till eller överstiger tre tvåhundraotrettiondedelar av rikets folkmängd, utgöra en valkrets ifråga om val som avser tid efter periodens utgång». Det hade varit önskvärt och jag tror att det är i överensstämmelse med motionärens mening, att man skulle ha kunnat sammanslå hela Malmöhus län till en krets och sålunda icke undanta Malmö stad. Men det har icke låtit sig göra därför, att grundlagens bestämmelser lägga hinder i vägen. En ändring i grundlagen är därför en förutsättning för en i alla avseenden rationell valkretsreglering.

Jag skall därefter övergå till det enligt min mening mest avgörande skälet mot det föreliggande utskottsförslaget. Det är den nuvarande valmetodens olämplighet för användning i större valkretsar. Det är bekant, att enligt den nuvarande valmetoden dekapitering kan äga rum och har ägt rum, och faran för denna dekapitering växer med geografiskt stora valkretsar, där man har att göra med varandra sig brytande lokala intressen. Under behandlingen av ärendet har från motionärens sida framhållits, att en sådan fara icke skulle föreligga,

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

bara valledningen vore skicklig och visste, som jag tror att han uttryckte det, att sätta streck på rätta stället. Men efter min mening kan man icke alltid få förutsätta skickliga valledningar. Det torde icke vara alla som äro så skickliga valledare som herr Stendahl, och som kunna bedöma, var man skall sätta streck! Han har skildrat, hur han många gånger förhindrat att dekapitering ägt rum vid val i Stockholm genom att han fått reda på planerna från deras sida, som ville åstadkomma dekapitering, och det är möjligt, att en skicklig valledning kan förhindra dekapitering, men jag skulle tro att svårigheterna växa i utomordentlig grad, då man har mycket stora valkretsar. Frågan om dekapitering torde emellertid utförligare komma att belysas av andra talare under debatten, och jag skall icke i vidare mån gå in på denna fråga.

Jag tror att det mål, som motionären velat främja, hade bättre främjats, om utskottet gått den vägen, som anvisats av herr Larséns m. fl. avgivna reservation. Denna reservation innebär ett avstyrkande av herr Stendahls motion med uttalande av sympati för motionen och tillstyrkande av en annan föreliggande motion, som avser att undanröja de grundlagsenliga hindren för en fullt rationell valkretsreform. Denna motion, som i viss mån har blivit tillstyrkt av reservanterna har väckts av herr Hage i andra kammaren. Motionen innebär först en ändring av § 14 i riksdagsordningen — ändringen går ut på att de nuvarande stadgandena i § 14 med dess tämligen detaljerade bestämmelser om hur valkretsar skola vara beskaffade, helt och hållet strykes. Paragrafen skulle allenast föreskriva, att »rikets indelning i valkretsar innehållas i vallagen». Vidare har herr Hage föreslagit, att det i § 15 mom. 4 skall vidtagas en ändring av det innehåll, att Kungl. Maj:t skulle kunna inte bara för varje fyraårsperiod, utan även under en fyraårsperiod vid nyval till andra kammaren och vid omreglering av valkretsar fastställa det antal riksdagsmän varje valkrets skall välja. Det är i detta hänseende som reservanterna icke ha kunnat fullt ansluta sig till motionärens förslag. Reservanterna ha nämligen ansett, att det skulle vara att gå för långt att på detta sätt åstadkomma reglering av riksdagsmännens antal under *varje* fyraårsperiod. De ha ansett, att en sådan reglering endast bör kunna äga rum under den första fyraårsperioden. Men denna reglering har reservanterna vidare ansett endast böra äga rum för den händelse, att en mera fullständig omreglering av rikets valkretsar genomföres och att, sedan en sådan omreglering ägt rum, förordnande om nya val till andra kammaren meddelas. Under dessa två förutsättningar skulle under den första fyraårsperioden, den fyraårsperiod, som börjar 1921, en sådan åtgärd vidtagas, som finnes angiven i § 15 av riksdagsordningen.

Det är till detta av reservanterna avgivna förslag som jag, herr talman, skall be att få yrka bifall.

Jag skall endast vilja anmärka, att i det förslag, reservanterna avlämnat, vissa tryckfel finnas: i ingressen står »ändrad betydelse», bör vara »ändrad lydelse»: vidare skola ett par »komma» införas i själva texten: på femte raden uppifrån efter »skall» införas »komma», och likaså på fjärde raden nedifrån efter »folkmängsuppgifter» införas ett »komma».

Herr talman, på grund av vad jag sålunda anfört yrkar jag bifall till den av herr Larsen m. fl. afgivna reservationen.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

Herr Cla:son: Jag kan förstå, att hos en och annan någon betänksamhet kan ha uppstått vid mottagandet av detta utskottsutlåtande. Men jag vagar tro, att om kammaren lungt tänker sig in i frågan, kammaren skall finna, att det föreligger vida starkare skäl att antaga utskottets förslag än att avslå detsamma.

Om kammaren till att börja med ser efter vilka som nu ställt sig som motståndare till förslaget och antecknat sig som reservanter, skall kammaren finna, att de i själva verket intaga ganska olika ståndpunkter. En, herr Hellberg, är, så vitt jag förstår, principiell motståndare mot det hela. Tre övriga liberaler från båda kamrarna, som antecknat sig som reservanter, säga däremot i olika ordalag, att de icke vilja taga bestämd ståndpunkt till frågan, d. v. s. de vilja icke direkt förklara sig som motståndare till förslaget. De tre socialdemokraterna återigen säga på ett ställe i sin reservation, att det är nödvändigt, »att en *fullständig* förändring i avseende å valkretsarna *snarast möjligt* kommer till stånd». Men detta »snarast möjligt», det får för dem bara icke betyda »i år». Något annat skall det betyda, men »i år», får icke vara detta »snarast möjligt»! Jag skulle sålunda vilja säga, att redan denna de flesta reservanternas obenägenhet att framträda som motståndare till det föreliggande reformförslaget är ett ganska kraftigt bevis för att utskottet har träffat det i varje fall *principiellt* riktiga.

Och jag skulle vilja fråga, hur skulle förhållandet kunna vara anorlunda? Vi låtsas ha ett proportionellt representationsskick, men 40 av de 56 valkretsar, som vi ha, d. v. s. nära $\frac{3}{4}$ av hela antalet, välja blott tre à fyra riksdagsmän, medan vi faktiskt ha 6 partier. Det är då klart, att denna de flesta kretsarnas litenhet omöjliggör varje verklig proportionalism, på samma sätt som det är omöjligt att placera 6 personer på 3 stolar. Därför har systemet också faktiskt slagit ut fel. Vid senaste val voro dessa fel så stora, att rätteligen 32 mandat av de 230 borde haft andra innehavare, och att ett enda parti fick 14 platser för mycket, om man räknar med hur en rättvis proportionalism skulle ha slagit ut. Finns det någon som kan påstå, att sådant är rättvisa? Nej, felet är så stort, att det är fullkomligt tillintetgörande för hela det valkretssystem, som vi för närvarande ha.

Redan innan vi slogo in på den proportionella valmetoden, var man också ense om, att detta system var principiellt oriktigt. Proportionsvalskommittén 1903 och de kungl. propositionerna både 1904 och 1905 föreslogo länsvalkretsar. Sedan har efter varje val tanken vuxit sig starkare fram. 1912 tillbakavisade konstitutionsutskottet den visserligen, men med en viss sympati dock. 1914 var sympatien starkare. 1918 skrev riksdagen i saken.

Nu säger herr Hellberg i sin reservation, och, så vitt jag förstod, även i sitt yttrande nyss: »Ja, det är dock inte så farligt detta.» Han tänker sig nämligen, att vissa andra olägenheter kunna uppstå på grund av de större länsvalkretsarna, och han säger, att de olägenheter-na äro »betänkligare än en mindre noggrann proportion i platsfördel-

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

ningen». Jag förstår nu inte, hur man från demokratisk synpunkt kan säga något sådant. Då folkviljan, uttryckt i andrakammarvalen, skall vara det i första hand för riksstyrelsen bestämmande, först genom andra kammaren och sedan genom en på andra kammaren grundad regering, hur kan man då säga, att det är likgiltigt, om på 32 platser sitta representanter, icke för folkviljan utan för ett felaktigt valkrets-system? Vad allt kunna icke dessa 32 representanter betyda, som sitta i stället för de andra 32, som borde ha rätt att sitta där enligt de proportionella valen, om här skedde fullständig rättvisa? Jag tycker, i motsats till herr Hellberg, att detta verkligen är en mycket stark disproportion.

Jag har genomgått protokollen från en enda riksdag av de sista, 1919 års riksdag, och studerat voteringsresultaten i andra kammaren, vilken det ju här gäller. Frånsett de gemensamma voteringarna, ägde där rum 131 voteringar. I icke mindre än 76 av dessa voteringar, d. v. s. i mer än hälften, var skillnaden i röstetal 32 röster eller där- under. Nu skulle man ju ock kunna säga, att dessa 32 ledamöter, som sitta där på andras platser i själva verket, om de gått på den ena eller andra sidan i en sådan votering kunnat åstadkomma en förskjutning av dubbla antal röster, 64 röster. Det skulle på det sättet bli 116 voteringar av de 131, som hade kunnat få en annan utgång beroende på personplaceringen på de 32 platserna. Och då skulle det vara en likgiltig sak, om 32 mandat äro besatta av personer, som böra ha rätt att sitta där, eller av andra! Jag tror, att om man tänker sig in i vad detta verkligen betyder, skall man rygga tillbaka för att en dag längre än som är absolut nödvändigt behålla en valkretsindelning, som vid senaste valen slagit ut på sådant sätt och lett till sådana konsekvenser.

Då har man sagt: »Det är inte bara valkretsindelningen, som med- verkar därtill, utan det är också kartellerna.» Det har sagts i reservationerna. Jag svarar därpå, att det är just valkretsarnas litenhet, som framtvingar dessa karteller, eftersom det finnes så många partier, men i flertalet valkretsar blott 3 å 4 platser.

Så invänder man också: »Ja, men nu har riksdagen begärt en utredning i frågan. Låtom oss vänta på dess resultat!» Jag skulle vilja fråga: fanns det någon, som när riksdagen under intrycket av detta felaktiga utslag av 1917 års val skyndade att vid 1918 års riksdag begära utredning, — fanns det någon som trodde, att denna utredning i denna enkla punkt om valkretsarna icke skulle föreläggas före nästa allmänna val? Jag är fullkomligt förvissad om att det icke fanns någon, som inte var av den bestända övertygelsen, att man skulle få fram en utredning före dessa val. Det är därför som jag alls inte kan gå med på herr Hellbergs antydning, att det skulle vara en oförvägenhet av riksdagen att handla nu. Det är rakt ingen oförvägenhet. Det är ett strävande efter rättvisa på en väg, som man varit inne på 1903, 1904 och 1905, på en väg, för vilken sympatierna sedan dess vuxit sig allt starkare efter varje val.

Herr Thulin ville göra gällande, att man i utskottet kommit in på saken tämligen oförberett. Åh nej, det var nog inte så. Det förhöll sig så, att man satt i utskottet och väntade på den kungl. propo-

sition som hade ställts i utsikt vid riksdagens början. Men när fram i april det kom ett meddelande, att en sådan proposition icke vore att förvänta, då väckte herr Stendahl sin motion. Det är visserligen sant, att motiveringen för denna motion är ganska knapp. Men varför? Jo, därför att motiveringen för förslaget har varit framlagd den ena gången efter den andra förut alltifrån år 1903.

Herr Thulin gick in på en detalj av utskottsbehandlingen. Han sade, att det först skedde ett preliminärt avstyrkande, men att det sedan slutade med ett tillstyrkande. Eftersom han gått in på denna detalj, nödgas jag svara honom med avseende på detta. Det var så, att frågan föredrogs första gången sent en middag, och då hade man kommit överens om att det icke skulle fattas beslut. Därför avlägsnade sig en del av utskottets medlemmar, som voro intresserade i frågan. Det var överenskommet, att den skulle bordläggas, men sedan dessa medlemmar gått, fattade utskottet i en hastig vändning beslut om detta preliminära avstyrkande. Det var på den grunden frågan upptogs igen, och när den upptogs igen, voro, som herrarna behagade finna av betänkandet 18 av utskottets 20 medlemmar närvarande. Jag tror sålunda inte, att man kan tala om någon överraskning. Och det var en majoritet på 11 av 18, som gick med på utskottets förslag.

Herr Thulin ville också göra gällande, att riksdagens skrivelse 1918 så starkt skulle ha tryckt på behovet av en utredning, att vi nu icke skulle kunna fatta beslut, utan att en sådan föreligger. Jag ber då att få erinra om, att i den skrivelsen var man delvis inne på en annan tanke. Man var delvis inne på tanken att verkställa en utjämning genom riksmandat, som sedermera, efter valen, skulle fördelas på de olika partierna. Därom hade en svag majoritet i utskottet enat sig, och det kom därför med i skrivelsen, och skrivelsen måste därför i övrigt hållas i vissa svävande ordalag. Men hela denna tanke om riksmandater blev sedan i båda kamrarna principiellt avvisad; man avslog utskottets motivering i den delen. Under sådana förhållanden har utskottet 1918, vad valkretsarna beträffar, så vitt jag förstår mycket starkt uttalat sig för länsvalkretsar.

Vad är det för övrigt, som nu skulle utredas därutöver i denna fråga? Icke annat jag förstår, ligger frågan så, att antingen vill man ha länsvalkretsar eller vill man det icke. Vad de lokala förhållandena på en del orter angår, tror jag, att riksdagsmännen själva i en fråga, som så intimt berör riksdagens sammansättning, äro i stånd att bedöma dessa. Just därför att det är en fråga, som berör riksdagens sammansättning, menar jag, att det är riksdagen själv som skall ange riktlinjerna, och jag kan erinra om, att konstitutionsutskottet redan 1914 uttalade sig i den riktningen. För övrigt hava, som jag redan antytt, icke blott konstitutionsutskottets majoritet, utan, så vitt jag förstår, även de socialdemokratiska reservanterna och även herr Thulin varit ense om dessa riktlinjer: att vi skola gå på länsvalkretsar.

Då har man talat om, att vissa valkretsar skulle få för stor geografisk utsträckning. Jag har frågat personer från dessa trakter om deras uppfattning. Den ene säger: »Det blir för stora kretsar.» Den andre säger: »Det går mycket bra.» Dessutom är här att observera,

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

att det är icke den geografiska utsträckningen som är det avgörande, utan vad som är mer väsentligt är, att befolkningen är koncentrerad på vissa bestämda punkter, som kommunikationsledes kunna vara ganska väl förbundna med varandra.

Vad Malmö beträffar, är det ju grundlagen, som hindrar, att man nu icke kan fatta ett beslut, som reglerar saken även med hänsyn till Malmö, och vi måste ju i detta fall rätta oss efter grundlagen.

Däremot vill jag säga, att bättre än alla dessa invändningar jag kan förstå, när en och annan har trott, att med de stora valkretsarna och de många mandaten faran för dekapitering skulle ökas. Men jag tror, att detta är ett fullständigt misstag. Den faran inträder nämligen framför allt, om man tvingar anhängarna av flera partier att gå under samma partibeteckning, och det är just detta som de små valkretsarna göra. Då är frestelsen för valmännen att försöka sådana där tricks, som leda till dekapitering, starkare än någonsin. Det finnes nu rätt belysande exempel härpå också från det senaste valet. Reduktionsregeln — och det är ju den, som skall tillämpas, om dekapitering skall kunna uppstå — kom till användning i 33 fall, vilket ju inte är så förfärligt mycket vid 230 mandat, men av dessa 33 falla 28, d. v. s. det långt överbärande flertalet, just på valkretsar, där karteller förekommo. Om jag inte tar miste, inträffade vid samma val endast i 12 fall — det är ju inte så synnerligen många av 230 — att genom reduktionsregelns användning en person, som stod längre ned på listan, inträdde i stället för en, som stod före honom. Men alla dessa 12 fall förekommo i kartellvalkretsar, och därav 8 i valkretsar med endast 3 å 4 representanter. I de valkretsar däremot, som ha största antalet mandat, nämligen Stockholms både valkretsar och Göteborgs, inträdde alla efter rangordningsregeln. Där gjorde sig sålunda icke något behov av reduktionsregeln gällande.

Dessutom är det en annan sak, som för mig på denna punkt är det principiellt avgörande. De små valkretsarna äro ju något, som är bestämt genom lagen, och genom att behålla denna lag framtvinga vi dessa små valkretsar och framtvinga därjämte dessa karteller och denna fara för dekapitering. Ha vi däremot större valkretsar, komma kartellerna att bli valmännens ensak; det blir en fullkomligt frivillig sak, huru de anordna sin röstgivning. Detta är för mig ett mycket starkt skäl för förslaget. Vi böra inte ställa det så, att vi själva genom lagstiftningen framtvinga svårigheterna. Om däremot valmännen eller valledningarna sköta sig så, att svårigheter ändå uppkomme, stå vi dock fria.

Men det är efter min övertygelse inte bara så, att faran för dekapitering minskas genom de större valkretsarna, utan de större valkretsarna innebära också en annan fördel, nämligen att valmännen själva slippa att på grund av valkretsarnas litenhet tvingas till dessa karteller, där de få rösta kanske inte alltid på sina meningsfränder utan på helt andra. Avlägsna detta tvång, och jag är övertygad om, att det kommer att åt valrörelsen ge en större renhet och klarhet än förr.

Herr Thulin ville göra gällande, att man borde uppskjuta denna

sak, till dess valmetoden ändrats. Ja, därmed förhåller sig ju så, att nu föreliggande spörsmål är en enkel fråga, men frågan om valmetoden och dess ändring är en mycket mera svårlöst fråga, och vem vågar garantera, att vi äro färdiga att ändra valmetoden lika fort som vi kunna vara färdiga att ändra den olyckliga valkretsindelningen?

Nu återstår ett enda skäl för avslag, och det är, att vi skulle ha för kort tid på oss till nästa val. Man säger: »Låtom oss vänta till valen 1921.» Jag skall nu medge, att jag har åtskilligt reflekterat på denna invändning, men jag har inte kunnat stanna vid den tanken, ty om man talar om, att det är kort tid nu, då vi dock ha åtskilliga månader till valen, blir det naturligtvis ännu mycket kortare tid för metodens tillämpning, om man tänker sig reformen vridagen för att tillämpas efter en riksdagsupplösning, då valen måste sammanträngas på vida kortare tid, eftersom ju inte bara valen skola hållas, utan dessutom överklaganden och dylikt ske och ändock den nya riksdagen sammanträda senast inom tre månader. Sålunda måste valen då ske en mycket, mycket kort tid efter upplösningen.

För övrigt synes det mig knappast riktigt lämpligt, i varje fall synes mig den tanken något främmande, att man omedelbart vid en riksdagsupplösning eller för en riksdagsupplösning skall arrangera en ny valkretsindelning, vilket grundlagen eljest föreskriver skola ske endast för varje regulär fyraårsperiod. Det blir naturligtvis en lex in casu, och det bjuder mig något emot, att tänka mig sådana lagar arrangerade tillfälligtvis vid riksdagsupplösningar. Slutligen blir det ju ett ganska kort rådrum. Riksdagen skall först sammanträda, men den skall väl få en rätt kort varaktighet. Den skall därpå upplösas, men dessförinnan skall hela valkretsindelningen klareras, och Konungens mandatfördelning får, efter vad reservanternas här skrivit, icke ske förrän efter upplösningen. Efter den lydelse övergångsbestämmelsen har enligt reservationen kan den nämligen icke ske förrän efter upplösningen. Då blir ju allt sammanträngt på en ytterst kort tid. Sålunda, de olägenheter, som man tror skola uppstå i höst, komma efter min övertygelse i långt högre grad att inträffa, om man skulle uppskjuta hela reformen för att tillämpa den vid en eventuell riksdagsupplösning under nästa år. Och bleve resultatet då, att det hakade sig på någon punkt, ja, då bleve följden därav, att hela reformen bleve ytterligare uppskjuten. Vi finge inte bara ett utan minst två val med en otillfredsställande valkretsindelning.

Men vad som framför allt på denna punkt för mig är avgörande är, att vad som är rätt och rättfärdigt på våren 1921, det är också rätt och rättfärdigt på hösten 1920, och vad man förklarar sig icke vilja tillåta eller tåla 1921, bör man icke heller tillåta eller tåla 1920, när missförhållandet kan undanröjas redan nu. Vi skola, menar jag, icke med klart seende ögon gå emot ännu en riksdag, om vilken det kan sägas, att på grund av vår uraktläthenhet att rätta ett missförhållande kanske ett 30-tal mandat bliva besatta med andra personer än en rättvis valkretsindelning skulle medföra. Det är på denna grund jag medverkat till utskottets förslag och som jag nu ber att få yrka bifall till detsamma.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forta.)

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

Herr L a r s é n: Vad jag tänkt yttra i denna fråga, är till större delen redan sagt av ett par föregående talare. Därför skall jag inskränka mig till att beröra ett par detaljer. Det är väl sällan ett motionsvis framfört yrkande har blivit så knapphändigt motiverat som fallet är med yrkandet i den Stendahlska motionen. Det är ju självfallet, att motionären inför utskottet har framfört en fyligare motivering. Han har därvid framlagt en del tabeller, av vilka tre äro upptagna i utskottsbetänkandet. Dessa tabeller avse att visa, huru orättvist den nuvarande valkretsindelningen verkar, i det att vissa partier blivit överrepresenterade, andra däremot underrepresenterade. Med avseende å dessa tabeller, skall jag yttra mig senare. Först vill jag dock fästa uppmärksamheten därpå, att i utskottets förslag icke finnes någon som helst utredning rörande verkningarna av den reform, som föreslagits. Jag är visserligen icke av den uppfattningen, att det för varje reformförslag kräves en mångfald utredningar rörande reformens verkningar, men så mycket kan man i alla fall begära, att till ett sådant förslag fogas en utredning, som visar huruvida det mål, som man vill nå genom reformen, verkligen uppnås. Är det nu tänkbart, att denna kammare, som i vanliga fall visar sig så betänksam, skall kunna på grundvalen av en motion om 10 rader och en ensidig utskottsutredning godkänna detta förslag till ny valkretsindelning för hela riket? Jag tror det knappast.

Den statistik, som har framlagts, synes vara upprättad utan kännedom om verkliga valförhållanden under 1917 års val. Därför är den missvisande och ger ett oriktigt resultat. Man har gjort sålunda, att man beräknat det antal röster, som avgivits på de olika partiernas valsedlar vid 1917 års val. Därefter har man beräknat, huru många mandat vartdera partiet bort besätta, om hela riket vore en enda valkrets. De siffror, som därvid erhållits, har man jämfört med det antal platser, som de olika partierna faktiskt besatt. Skillnaden mellan dessa siffror betecknas som över- eller underrepresentation. Mot beräkningssättet vore ingenting att anmärka, om det hade varit så, att i våra valkretsar vid de ifrågavarande valen vartdera partiet framgått under egen partibeteckning, men det förhåller sig tvärtom sålunda, att i 52 av rikets 56 valkretsar förekommit kartellbildningar vid valen, av ett eller annat slag. Nu är det ju klart, att, om två partier framgå under gemensamma partibeteckning, och sålunda ettdera partiet får tillgodoräkna sig det andra partiets röstöverskott, skall det förra partiet bliva överrepresenterat och det senare underrepresenterat. Men denna över- och underrepresentation är icke försakad av valkretsarnas ringa storlek, utan är beroende på överenskommelse mellan de två partierna.

Herr Clason har påstått, att just därför, att våra valkretsar varit så små, har kartellbildningen framtvingats. Emellertid ha vid 1917 års val partierna i de valkretsar, där man hade det största antalet platser att besätta, gått fram under gemensam partibeteckning, medan man tvärtom i de 4 valkretsar, där man icke använt gemensam partibeteckning, haft att besätta endast tre eller fyra platser.

Herr Stendahl använde en annan beräkningsgrund än den, som

tillämpats i utskottsberäkningens tabeller, då han inför utskottet sökte visa, huru den nya valkretsindelningen skulle verka. Han utgick därvid från förutsättningen att högern, jordbrukarnas riksförbund och bondeförbundet år 1917 gått fram under gemensam partibeteckning och socialdemokratiska partiet och vänstersocialisterna likaledes under gemensam partibeteckning. Med de föreslagna större valkretsarna och utgående från 1917 års valsiffror fick han det resultatet, att den förra partigruppen skulle blivit överrepresenterad med fyra, den senare gruppen underrepresenterad med ett mandat. Om man för jämförelse använder samma beräkningsgrund på det faktiska resultatet av 1917 års val, finna vi att högern, jordbrukarnas riksförbund och bondeförbundet nu äro sammanlagt underrepresenterade med fyra, socialdemokratiska partiet och vänstersocialisterna gemensamt överrepresenterade med sju. Under den givna förutsättningen skulle sålunda hela resultatet av valkretsreformen vara den, att högsta överrepresentationen skulle minskas från sju till fyra. Det må betecknas som ett ganska magert resultat av reformen.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

Den valkretsindelning, som föreslås, företer en hel provkarta på valkretsar med särdeles växlande utsträckning och högst växlande antal mandat. Den föregående talaren har påpekat olägenheterna av alltför vidsträckta valkretsar, och en annan talare har påpekat den fara, som valkretsar med stort representantantal medför med hänsyn till decapitering. Herr Clason har visserligen sökt förringa värdet av dessa argument genom att påpeka, att decapitering hittills endast i ringa grad har inträffat. Men för närvarande är det så, att i vardera valkretsen endast väljes ett ringa antal riksdagsmän. Enligt den nya valkretsindelningen skulle mandatstalen ökas, och därav är också klart, att decapiteringsrisken ökas. Erfarenheten från våra stadsfullmäktigeval landet runt visar avskräckande exempel på decapitering, därför att man vid val av stadsfullmäktige vanligtvis har valkretsar, där ett flertal platser besättas.

Valkretsindelningen och valmetoden sammanhånga på det intimaste med varandra. Skall man göra en förändring i den ena, bör man samtidigt göra en motsvarande förändring i den andra. Då dessa frågor redan äro hänskjutna till en kommitté för utredning, så är det riktigtast att avvakta utredningens resultat. Vi få hoppas, att detta föreligger så pass tidigt, att frågan kan upptagas vid nästa års riksdag. Om man redan nu antager en obetydlig förändring i grundlagen såsom vilande och slutgiltigt antager densamma vid nästa riksdag, skall därigenom möjliggöras, att ny valkretsindelning kan verkställas redan nästa år. Ett sådant förslag till grundlagsändring föreligger i den av herrar Hansson i Gårda och Andersson i Igelboda samt mig undertecknade reservationen, och jag ber därför, herr vice talman, att få yrka bifall till densamma.

Herr S t e n d a h l: Herr talman, mina herrar! Herr Clason har så utförligt gått in på försvaret av utskottets hemställan, att jag icke skall trötta kammaren med att upprepa vad han har sagt. I ett eller annat fall skall jag i sammanfattningen särskilt göra ett påpekande eller ett understrykande.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

Det förvånar mig en hel del att det är jag som är på den radikala sidan, och den konservativa ståndpunkten eller försiktighetsståndpunkten framföras av representanter från de två vänsterpartierna! Det är verkligen rätt egendomligt.

Nu har här framhållits att det finnes ingen utredning om vilka verkningar den nu föreslagna lagändringen skulle kunna medföra. Ja, hur skall någon utredning om huru ändrad valkretsindelning skulle inverka på de blivande valen kunna äga rum, hur skall man kunna göra det, när man inte har reda på de siffror, som bli resultatet av valen, det vill säga hur väljarna komma att rösta och hur dessa valsiffror komma att fördelas på de olika partierna?

Jag trotsar någon, vem det vara månde, att åstadkomma en verkligt bindande utredning om hur ett val kommer att utfalla i framtiden, det står ej i mänsklig makt att göra. Vad man kan göra är att på basis av vid tidigare tillfällen avgivna valsiffror räkna ut, hur valresultatet hade blivit under den ena eller andra antagna eller verkliga förutsättningen. Någon annan uträkning torde faktiskt ej kunna ske, och den senaste utredningen har därför gjorts på basis av 1917 års siffror.

Sedan komma vi till en annan sak, den, som enligt min uppfattning är den mest vägande invändningen mot den föreslagna reformen, decapiteringen. Det har framhållits, att ju flera namn som stå på en valsedel, dess lättare är decapiteringen, och det är givetvis riktigt. Det går ej att bestrida, och jag tänker ej försöka bestrida att den satsen är fullt bärande och riktig, men vad som också är riktigt är — såsom herr Clason tidigare framhållit — att decapiteringsrisken snarare är större i de små valkretsarna, där alla partier ha större eller mindre röstöverskott, som de ej få någon representation för. Där pressas de små partierna, eller om de små ej vilja, de stora partierna att försöka att, med de andra partiernas medgivande eller event. mot deras medgivande, sörja för att vallistor komma fram under gemensam partibeteckning, såvida de icke föredraga att bliva oreprresenterade för sina röstöverskott.

Skillnaden mellan min och herr Hages motion är, att jag försökt inom grundlagens bestämmelser och således utan att behöva vidtaga någon grundlagsändring omedelbart få en bättre valkretsindelning. Herr Hage har däremot efter åtskilliga års erfarenhet i riksdagsfrågor fått den uppfattningen, att ett sådant försök vore absolut lönlöst, och därför ställer han sin motion på längre sikt. Han går på grundlagsändring, vilken för resten skulle kunna möjliggöra mycket större omreglering än den här ifrågasatta, ity att herr Hage ju siktar på, att eventuellt flera län skulle kunna slås ihop till en valkrets. Huruvida många inom riksdagen vilja följa herr Hage så långt, vill jag lämna därhän. Jag har för min del ej något emot den vägen, men jag tror, att riksdagens ledamöter komma att bli än mer betänksamma i den punkten än mot utskottets förslag.

Nu har här av reservanterna, herr Larsén m. fl. — och deras talan förfäktades även av herr Thulin — framhållits, att de icke avsett annat med sitt avslagsyrkande på utskottets hemställan än

ett uppskov med denna sak till 1921 års riksdag. Och dessa talare förmena att, sedan 1921 års lagtima riksdag blivit upplöst, man till den urtima riksdagen skulle välja efter en ny reglering av valkretsarna. Jag skall påpeka, att den möjligheten endast finnes under den förutsättningen, att 1921 års lagtima riksdag får sitta ut sin period och avverka statsverkspropositionen. Men skulle riksdagen upplösas, innan de flesta av de ärenden, som förekomma vid den lagtima riksdagen, blivit vederbörligen behandlade, är det, så vitt jag förstår, absolut omöjligt att kunna välja en urtima riksdag efter en omreglering av valkretsarna. Jag kan åtminstone för min del ej förstå, hur det skulle gå till. Jag tror faktiskt, att det är omöjligt, och risken för att man skulle få behålla den valkretsindelning, som nu gäller, ända till 1924 års val, förefaller mig vara mycket stor, om man följer reservanterna.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

Därför, herr greve och talman, tillåter jag mig yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Winberg: Det kunde ju förefalla ganska naturligt, om jag utan vidare yrkade bifall till utskottets förslag endast av den anledningen, att det skulle medföra fördel för det parti, jag tillhör, ett parti som räknas till de mindre. Jag vill emellertid säga, att detta ej är utslagsgivande för mig och det av två anledningar. För det första brukar man så långt möjligt även anlägga andra synpunkter vid dylika frågors avgörande än rena intressesynpunkter; och för det andra är det särskilt i dessa tider så, att ett parti, som är litet ett år, kanske är betydligt större ett annat år. Då jag är av den uppfattningen, att det parti jag tillhör kan anses ha utsikter att om några år vara ett ganska stort parti, är det klart att, även med bibehållande av nuvarande bestämmelser, vi åtminstone i framtiden skulle vinna fördel därav.

Emellertid, som sagt, är det icke dessa rena intressesynpunkter, som för mig äro avgörande, utan det är att vi tämligen allmänt varit överens om, att den praktiska tillämpningen av nuvarande proportionella valsysteem företer uppenbara orättvisor. Och då så är fallet, förefaller det mig ganska naturligt, att åtminstone de som i allmänhet vilja vara med om att rätta till orättvisor här icke skulle dra sig för att göra det även i detta fall.

Man invänder nu, att saken kommit något à propos, att man ej hunnit tillräckligt sätta sig in i frågan och att riksdagen därför ej borde gå att nu fatta beslut. Såvida jag icke missuppfattade herr Hellberg, ansåg han det som någonting alldeles onaturligt, om riksdagen nu skulle gripa initiativet och verkligen besluta i denna fråga, när den ligger under utredning. För min del kan jag lika litet denna gång som annars vara med om att finna det så förfärligt upprörande, om riksdagen inför en faktisk orättvisa, som föreligger, skulle taga sig för att rätta till den, utan att vänta i oändlighet på den utredning som pågår. För min del måste jag snarare beteckna det som någonting synnerligen märkvärdigt, att den igång-

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

sätta utredningen ännu ej hunnit komma till resultat i frågan, och man får ursäktas mig, om jag däri ser ett bevis för, att vissa drivande krafter inom vårt politiska liv icke ha något särskilt intresse av att påskynda denna utredning, eftersom den ännu ej är i det skick, att den föreligger färdig. Under sådana förhållanden anser jag det för riksdagens skyldighet att icke i oändlighet vänta, tills denna utredning ligger färdig, utan verkligen fatta beslut i frågan, då jag föreställer mig, att riksdagen är mäktig att något så när fatta ståndpunkt till det ärende som här föreligger.

Jag skulle också utan några som helst insinuationer vilja understryka, vad jag redan framhållit, och de få de herrar vänstermän ursäktas mig, som nu anse det så omöjligt att fatta beslut härvidlag, om jag säger, att det är ett något egendomligt sätt att fullfölja de demokratiska principerna, att man i ett fall som detta, där man icke har någon direkt fördel av att fullfölja denna demokrati, tvekar i det längsta och låtsas, som om det vore omöjligt att företaga något, i det man bara skyller på, att utredningen ännu ej föreligger. Vi komma där fram till vad jag sade förut, att det nog ändå, när allt kommer omkring, är de krassa intressesynpunkterna som göra sig gällande. Jag förstår det, och jag skulle ej ha något att invända däremot, om man sade tydligt och klart ifrån: Det parti, vi tillhöra, har icke något intresse av att företaga ändringen, därför att det skulle förlora därpå. — Men när man vägrar att angiva dessa verkliga skäl och i stället framlägger andra, som ingalunda kunna anses bärande, då förstår jag ej längre, utan då måste jag säga, att det endast är en omskrivning av själva saken, därför att man ej vill framlägga sina skäl i ordalag, som skulle vara de riktiga.

Jag skall ej uppehålla tiden längre utan endast i punkten 1) yrka bifall till det förslag, utskottet framställt, men sedan kommer jag i punkten 2) att yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Larsén m. fl.

Herr Hellberg: Herr talman! Min högt ärade vän, konstitutionsutskottets vice ordförande, har vid detta tillfälle som vid så många andra visat sig som en alldeles förträfflig advokat för den sida, han företräder: han har lyckats ställa denna sak i en sådan belysning, att allt vad som talas till förmån för hans sida värkar synnerligen övertygdande, under det att vad som säges från den andra sidan är fullständigt betydelselöst. — Jag vill komplimentera honom för det, eftersom man här börjat komplimentera, och jag skall anföra några omständigheter, som giva skäl för vad han sagt.

Han tillät sig att göra en jämförelse mellan valutfallet, sådant det blev 1917 med nuvarande valkretsindelning, med vad det skulle ha blivit, om hela riket varit en enda valkrets. Ja, tacka för det, om man hade hela riket till en enda valkrets. Men det är inte vad det gäller att jämföra här — de valkretsar vi ha och hela riket — utan skulle hans anförande bevisa något, skulle han ha visat, hur det ställer sig med nuvarande valkretsindelning mot länen som valkretsar. Det kan vara mycket tvivelaktigt, huruvida han med länen

som valkretsar skulle kunna uppvisa lika förträffligt resultat, som om hela riket varit en enda valkrets.

Vidare, när man skulle bemöta betänkligheterna mot de stora valkretsarna, de betänkligheter som grunda sig därpå, att det är svårt för befolkningen, till följd av de stora avstånden i de glest bebyggda trakterna, att samverka, svarade han: ja, men i de norrländska länen bor folket så, att det är samlat på vissa trakter, och då mellan dessa trakter finnas mycket goda kommunikationer, så — — — ja, vad det sista beträffar, vill jag säga, att det snarare är en from önskan än något som stämmer med verkligheten. Det klagas ju allmänt där uppe i de norrländska länen, att det är mycket klenställt med kommunikationerna. Och jag tror inte det förbättrar saken, om befolkningen lever sammanklumpad t. ex. i älvdalarna och på andra håll, när inte kommunikationer mellan den ena och den andra trakten kommit till stånd, utan man är hänvisad att handla var och en för sig eller att lämna hela valbestyret till valledningen, vilket naturligtvis i många fall förekommer, med frihet för den enskilda trakten att gå sina egna vägar, om den tycker, att vad som föreslås från ledningen inte passar.

Vidare menade utskottets ärade vice ordförande, att det inte finns någon fara för dekapitering, om vi göra stora valkretsar, men att en sådan fara däremot för närvarande förefinnes i de små valkretsarna till följd av kartellbildningen. När han skulle visa faran för dekapitering under kartellbildning, får jag dock säga, att jag inte tyckte, att hans siffror voro så imponerande. Han framhöll, om jag fattade honom rätt, att reduktionsregeln tillämpats ifråga om 33 mandat; det är då inte så mycket, när det gäller 230. Och ifråga om de 28 av dessa fall, då det var fråga om karteller, blir det inte mycket mer än 10—12 procent på hela andra kammarens medlemsantal. Och för att förebygga en eventuell upprepning av detta — fastän det kanske blir mindre kartellbildning denna gång än för tre år sedan — skulle man nu vara tvungen att utvidga valkretsarna! För min del anser jag, att om man utvidgar valkretsarna, inträder först verklig fara för dekapitering. Men det ansåg utskottets ärade vice ordförande inte vara anledning att befara, ty om man ser på Stockholm och Göteborg där ett större antal representanter väljas, har allt gått efter rangordningen. Ja, jag säger än en gång: tacka för det! Men det är stor skillnad mellan Stockholm och Göteborg där samverkan är självskriven, och den glest befolkade landsbygden, där folket bor på olika trakter utan nämnvärd beröring med varandra. Så vitt jag sett rätt, är det fyra län, som f. n. äro delade i tre valkretsar. Nu är det alldeles säkert — så vitt man över huvud taget kan vara säker om det, man icke bestämt vet — att det inom dessa län skulle bli splittning med olika listor, om vart och ett av dem skulle bilda en valkrets. Med mycket stor sannolikhet skulle valresultatet där bestämmas efter reduktionsregeln hela vägen, och då skulle det kunna bli dekapitering i stor utsträckning. Nu har utskottets vice ordförande enskilt upplyst mig, att dekapitering vid senaste valet endast förekommit i 12 fall; Det är då inte något så förskräckligt att rädas för, men ändå ansåg han, att man för att förebygga en så pass obetydlig dekapitering, som

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

kan förekomma på grund av karteller, bör kasta sig in i den fara för en större dekapitering, som enligt min mening blir mycket sannolik, därest varje län blir en valkrets. —

Jag skall inte uppehålla kammaren längre i denna fråga. Jag vill endast be att med anledning av ett herr Winbergs yttrande få säga, att jag inte har känt mig på något sätt upprörd över, att högersidan i utskottet tagit sig för att uppträda så pass oförväget, som den nu gjort, jag sade tvärtom, att det på mig verkat nästan skämtsamt att se, att den sidan, som annars är så betänksam, nu hemfallit åt en så obändig handlingslust. Beträffande sedan herr Stendahls yttrande om omkastningen ifråga om radikalism, vill jag säga, att det ju finnes radikalism av olika slag, varför det inte i och för sig betyder så mycket, att herr Stendahl i detta fall varit i spetsen för den radikala sidan: det finns en radikalism som går bakåt lika väl som det finns en som går framåt. Nu har emellertid herr Winberg betonat, att det gäller en svår och uppenbar orättvisa, som måste avhjälpas. Då säger jag med Hamlet, att det är bättre att föredraga vanda plågor än andra dem man inte känner: hellre de nuvarande kretsarna med mindre noggrann proportionalitet än att nu hux flux göra länen till valkretsar med risk att få fullständig villervalla som resultat. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Rosén: Vid landstingsmannavalen i fjol hände det, att två kretsar inom lappmarken måste sammanslås till en på grund av bestämmelsen att domsaga icke får delas, om icke invånarantalet överstiger 40,000. Invånarantalet i denna domsaga understeg med några tiotal det bestämda antalet. På grund därav måste de två förutvarande mycket stora valkretsarna, som valt var och en fyra landstingsmän, sammanslås till en valkrets, som blev alldeles oformlig. Den skulle välja åtta landstingsmän. Valet utföll på så sätt, att partiställningen blev oförändrad, men beträffande personvalet blev resultatet en oangenäm överraskning för valmännen. Gamla beprövade landstingsmän föllo igenom, och nya obeprövade krafter kommo i stället. På grund av en obetydlig formalitet blev valet upphävt, och de olägenheter, som uppstodo av det första valet, blevo genom särskilda åtgärder undanröjda vid omvalet. Jag föreställer mig, att om nu länen skola bli valkretsar, det kommer att gå på samma sätt vid valen till andra kammaren, att förutvarande erfarna riksdagsmän komma att falla igenom och nya oprövade krafter komma i stället. Jag kan ej se frågan på samma sätt som herr Winberg och andra, att det är viktigast, att partierna bliva fullständigt rättvist representerade efter sin numerär. Jag tror i stället, att det är viktigare, att det blir dugliga och erfarna riksdagsmän, som väljas. Då jag har den uppfattningen, kan jag naturligtvis ej vara med om utskottets förslag. Jag vill dessutom säga, att det blir fullkomligt orimliga valkretsar i det nordligaste Sverige, och jag förstår för min del ej, hur sådana val över huvud skola klareras på ett förnuftigt sätt.

Jag kan för min del icke taga någon del av ansvaret för ett beslut i enlighet med utskottets förslag, och på den grund ber jag, herr talman, att få yrka avslag å detsamma.

Sedan överläggningen förklarats slutad, gjorde herr talmannen enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i nu föredragna punkt hemställt; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.
(Forts.)*

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 63 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 43;

Nej — 73.

Punkten 2.

Herr Stendahl: Sedan konstitutionsutskottets hemställan avslagits, skall jag, för att åtminstone vad som göras kan blir gjort för att fortast möjligt få en någorlunda hygglig valkretsindelning till stånd, yrka bifall till herr Hages motion beträffande formuleringen av § 14, avslag på samma motionärs yrkande beträffande § 15 mom. 4, samt bifall till de av reservanterna framställda övergångsbestämmelserna, med den ändring att ordet »fullständig» i andra raden utgår, och övergångsbestämmelsen erhåller följande lydelse:

»Skulle under den fyraårsperiod, för vilken valen till andra kammaren år 1920 förrättas, en sådan omreglering av rikets indelning i valkretsar antagas, varigenom antalet valkretsar väsentligt minskas, och därefter» o. s. v. lika med förslaget i herr Larséns m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation, dock med rättande av två anmärkta tryckfel, i det att skiljetecknet »komma» skall insättas dels å 13 raden nedifrån mellan orden »skall» och »utan», dels ock å 9 raden nedifrån mellan orden »folkmängdsuppgifter» och »ävensom».

Herr Thulin: Herr talman! Jag skall i korthet be att få förena mig i det yrkande, som framställts av herr Stendahl om bifall beträffande § 14 till herr Hages motion och beträffande övergångsbestämmelserna till den reservation, som avgivits av herr Larsén m. fl., med den ändring, som föreslagits av herr Stendahl.

Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.

(Forts.)

Herr Cla:son: Av utgången av den nyss företagna voteringen att döma, har kammaren, såvitt jag kan förstå, vägrat att befrämja en rättvis valkretsindelning vid nästa val; men om kammaren dock är villig att befrämja en sådan vid därefter kommande val, har jag naturligtvis ingenting däremot. Under sådana förhållanden skall även jag tillåta mig att förena mig i det yrkande, som framställts av herr Thulin. Jag vill emellertid, med anledning av ett yttrande, som fällts under debatten, uttrycka den förhoppningen, att de herrar, som nu medverkade till kammarens nyss fattade beslut under förutsättning att de senare skulle taga herr Larséns reservation, också äro villiga att förklara sig färdiga att taga valkretsindelningen år 1921, även om en fullständig utredning av valmetodens förändring icke då skulle föreligga. Äro herrarna icke villiga till detta betydande det, att vi uppskjutit hela frågan om en rättvis valkretsindelning åtskilliga år framåt. Jag ber emellertid att få förena sig med herr Thulin.

Herr Alexanderson: Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på förevarande förslag till grundlagsändring. Beträffande realskäl för detta mitt yrkande skall jag icke nu närmare ingå därpå, då de förut under debatten blivit berörda. Däremot ber jag att få fästa mig vid det rent formella i den grundlagsändring som här är föreslagen till vilande. Den övergångsbestämmelse, som här fogats till 14 § i riksdagsordningen, börjar så: »Skulle under den 4-års period, för vilken valen till andra kammaren år 1920 förträttats, en fullständig omreglering av rikets indelning i valkretsar antagas» o. s. v. Man förstår egentligen icke, varför förslagsställarna icke använt det fullkomligt detsamma innebärande, men enklare uttrycket: »Skulle under tiden från den 1 jan. 1921 till den 1 jan. 1925» etc. men säkerligen ha förslagsställarna icke trott, att deras förslag har denna innebörd, utan tro sig förmodligen genom sin formulering ha uppställt det villkor, att icke redan tidigare en omsättning på grund av nya val till andra kammaren ägt rum extra ordinem under perioden. Det är emellertid icke förhållandet, om man närmare tänker på ordalydelsen. »Den 4-års period, för vilken valen år 1920 förträttats,» räcker onekligen, vare sig det sker ett, två eller tre omval under perioden, alltid från den 1 jan. 1921 till den 1 jan. 1925.

Vidare har man vid avfattningen tydligen ställt i tidsavseende på 1920 års ståndpunkt när man talar om, att valen skola komma att »förträttas» 1920. Då grundlagsändringen kan definitivt antagas tidigast år 1921, befinna sig emellertid 1920 års val redan i det förflutna.

Förutsättningen är vidare, att en »fullständig» omreglering av rikets indelning i valkretsar skulle antagas. Det har redan påpekats av herr Stendahl, att det icke kan vara riktigt att överlämna till Kungl. Maj:t att bedöma huruvida en gjord omreglering skall betraktas såsom en »fullständig» sådan eller icke. Men felet rättas icke med den av honom förslagna ändringen; resultatet blir blott, att Kungl. Maj:t på annat sätt får frihet att bedöma, huruvida förutsättningen har uppfyllts eller icke. Även i fråga om interpunktion och dylikt äro här förbiseenden begångna, som vanpryda den föreslagna grundlagstexten. Kanske har en föregående talare yrkat rättelse häri. Men av

allt vad jag nu anmärkt mot texten, torde framgå att den icke befinner sig i det skick, som kräves av en grundlagstext.

Jag har icke hunnit att närmare undersöka, huruvida det icke uppkommer några högst olägliga konsekvenser av att man helt enkelt upphäver bestämmelserna i 14 § riksdagsordningen under vilka förutsättningar en stad skall bilda egen valkrets, respektive upphöra att bilda egen valkrets, men det förefaller möjligt att så är fallet. Skulle riksdagen antaga dessa grundlagsbestämmelser såsom vilande, måste avsikten väl vara, att de skola antagas definitivt strax i början av år 1921, då det ännu är osäkert, huruvida någon omreglering av rikets indelning i valkretsar kommer till stånd. Lydelserna av övergångsbestämmelserna tyder ju på, att man tänkt sig att under alla förhållanden en grundlagsändring skall vara fullständigt genomförd först och att sedermera en omreglering skall komma att äga rum. Huruvida denna blir av, är dock icke alldeles säkert, och i så fall har man låtit ur 14 § riksdagsordningen ett stadgande bortfalla, för vilket man icke vunnit nödig ersättning. Jag har som sagt icke hunnit att tillräckligt undersöka, huruvida det kan anföras något fullgiltigt försvar mot denna anmärkning. Men för mig synes det vara så mycket större anledning att man, då man icke kan överblicka vilka verkningarna rent lagtekniskt bli av denna tydligen en smula lättvindigt hopsvarvade grundlagsändring, icke heller bör antaga den som vilande. Jag anhåller att få yrka avslag.

Om ändrad valkretsindelning vid val till andra kammaren.

(Forts.)

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på den under behandling varande punkten yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, av herr *Stendahl*, att såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling skulle antagas ett förslag till ändrad lydelse av § 14 riksdagsordningen ävensom till övergångsbestämmelse, vilket förslag innehölle följande:

»§ 14. Rikets indelning i valkretsar innehålles i vallagen.

Övergångsbestämmelse.

Skulle under den fyraårsperiod, för vilken valen till andra kammaren år 1920 förrättas, en sådan omreglering av rikets indelning i valkretsar antagas, varigenom antalet valkretsar väsentligt minskas, och därefter» o. s. v. lika med förslaget i herr *Larséns* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation, dock med rättande av två anmärkta tryckfel, i det att skiljetecknet komma skulle insättas dels å 13 raden nedifrån mellan orden »skall» och »utan» dels ock å 9 raden nedifrån mellan orden »folkmängdsuppgifter» och »ävensom».

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Första kammarens protokoll 1920. Nr 62.

*Om ändrad
valkretsindel-
ning vid val
till andra
kammaren.*

(Forts.)

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 63 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Stendahls under överläggningen framställda yrkande.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit på följande sätt:

Ja — 46;

Nej — 60.

*Anslag till
framlidna
Kronprinses-
san Margarets
begravning.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnaderna för framlidna Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan Margarets begravning.

Uti en till riksdagen avlåten, den 21 maj 1920 dagtecknad proposition (nr 434), vilken hänvisats till förberedande behandling av statsutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till bestridande av kostnaderna för framlidna Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan Margarets begravning å tilläggsstat för år 1920 under första huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst 50,000 kronor.

Departementschefen hade i ärendet bl. a. anført följande:

»Då jag anser att kostnaderna för framlidna Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan Margarets den 13 innevarande maj förrättade begravning lämpligen böra bestridas av statsmedel och jag har anledning antaga, att denna min mening jämväl motsvarar en inom den svenska folkrepresentationen allmänt förefintlig önskan att genom ett sådant beslut hedra den bortgångna furstinnans minne, har jag funnit mig böra föreslå, att proposition till riksdagen avlåtes om anvisande av för ändamålet erforderligt anslag.»

I full anslutning till vad departementschefen sålunda anført, hade utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt, att riksdagen måtte till bestridande av kostnaderna för framlidna Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan Margarets begravning å tilläggsstat för år 1920 under första huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst, 50,000 kronor.

Herr Winberg: Jag ber att i korthet yå yrka avslag på utskottets här föreliggande förslag, som sammanfaller med den kungl. propositionen, med uttalande av min överraskning över, att ett dylikt

förslag över huvud taget kunnat föreläggas riksdagen av den nu varande regeringen. Så vitt jag icke är illa underrättad, antog riksdagen, när en liknande fråga för några år sedan förelåg till behandling, den ståndpunkten, att riksdagen avslag ifrågavarande framställning. Skulle riksdagen i dag intaga en helt annan ståndpunkt bevisar det endast, att den icke i en sådan fråga som denna har någon som helst principiell ståndpunkt, utan endast låter tillfälliga stämningar avgöra, huruvida anslag av ifrågavarande art skola beviljas eller icke. För min personliga del är det avgörande, att jag rent principiellt under inga förhållanden kan vara med om ett anslag av sådan art, som det här föreliggande, då jag anser, att inga allvarliga skäl tala för behovet av detta anslag. Härtill kommer även ett annat skäl, och det är, att jag tyckt mig finna, att de dispositioner, som här vidtagits i samband med vad här förekommit, varit av så pass omfattande och pompös art, att jag tror, att de gått betydligt över vad personen ifråga skulle önskat, i fall hon haft något att därvid säga. Dylikt kan icke vara ägnat att premieras genom att staten beviljar anslag för att täcka en del av kostnaden. Jag ber således att få yrka avslag.

*Anslag till
framlidna
Kronprinses-
san Margareta
begravning.
(Forts.)*

Herr Kvarnzelius: Det torde icke behövas någon motivering utöver vad som förekommit i den kungl. propositionen och statsutskottets utlåtande för anslaget ifråga. Jag kan emellertid icke annat än uttala min förvåning över, att det finnes någon enda i riksdagen, som är emot detta anslag. Jag anhåller att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Winberg: Ja, jag får väl tolka den sista ärade talarens uttalande rörande hans förvåning så, att han förvånar sig över, att det ännu finnes någon i denna församling, som anlägger principiella synpunkter vid avgörandet av frågor som denna.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 193, i anledning av väckt motion om skadestånd åt av en förlupen kula under fältskjutning med norra skånska infanteriregementet dödade Hans Peter Hansens änka och dotter, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 194, i anledning av väckt motion om anslag till förstärkande av löneförmånerna åt läkare i svårbesatta läkardistrikt inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län.

*Anslag till
förhållning av
läkaravlö-
ningar i vissa
delar av
Norrländ.*

Anslag till
förbättring av
läkaravlö-
ningar i vissa
delar av
Norrländ.
(Forts.)

I en inom första kammaren av herr *O. Bergqvist* m. fl. väckt motion nr 92, vilken hänvisats till förberedande behandling av statsutskottet, hade hemställts, att riksdagen ville för åstadkommande av ett omedelbart provisoriskt avhjälpande av läkarebristen i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län anvisa och ställa till medicinalstyrelsens förfogande för att av styrelsen användas till förstärkande av löneförmånerna åt läkare i svårbesatta läkardistrikt inom nämnda län, dels på extra stat för år 1921 ett förslagsanslag högst av 50,000 kronor, dels på tilläggsstat för år 1920 ett förslagsanslag högst av 30,000 kronor.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande av angiven orsak hemställt, att herr Bergqvists m. fl:s förevarande framställning icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *O. Bergqvist* och *W. Bäckström*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till den i ämnet väckta motionen.

Herr Bergqvist: Herr greve och talman! Jag nödgas uttala mitt beklagande över att statsutskottet icke kunnat tillstyrka den av mig m. fl. kammarledamöter väckta motionen. Motioner, som väckas i riksdagen, motsvara ju mer eller mindre kända behov, och somliga kanske icke bottna i något behov alls. Men denna motion har verkligen tagit sin utgångspunkt i ett mycket allvarligt behov i Norrland. Det är en känd sak, att sjukvårdsförhållandena i nordligaste Sverige lämna mycket övrigt att önska. Denna sak har även vid innevarande års riksdag fått en bjärt belysning i en interpellation, som en av kammarens ledamöter framställt i frågan. Särskilt är det bristen på läkare, som är mycket betänkelig. I Norrbottens län stå för närvarande 5 ordinarie provinsialläkaredistrikt vakanta, i Västerbottens län 7 och i Jämtlands län 3; dessutom äro 3 extra provinsialläkaredistrikt inom dessa län vakanta, nämligen ett i vartdera länet. Tjänsterna ha kungjorts lediga till ansökan gång på gång utan att någon sökande anmält sig. Vissa tider har visserligen någon medicine kandidat varit tillförordnad, men de ha stannat endast kortare tider, därför att de återgått till sina studier. I ett distrikt, som ligger långt uppe i Västerbottens lappmark, Tärna församling, är anställd en pensionerad provinsialläkare, som snart är bortåt 80 år gammal.

Det är, mina herrar, någonting helt annat med vakanser där uppe än om sådana inträffa här nere i landet. De få nämligen däruppe en mycket svårare verkan på grund av de oerhört långa avstånden. Om t. ex. ett provinsialläkardistrikt här nere kommer att att stå ledigt någon tid, har befolkningen i distriktet tillfälle att söka andra läkare på icke så långt avstånd. Men om ett provinsialläkaredistrikt i Norrlands lappmarker är ledigt, har befolkningen ända till 20-tals mil till närmaste läkare. Inträffar ett sjukdomsfall, där ett snabbt ingripande är av nöden, så är patienten ohjälpligt förlorad, och vid farsoter är befolkningen prisgiven. Det såg man i

vintras, när spanska sjukan bröt ut. Det krävde i Arvidsjaur på en enda dag 14 offer.

Vad är då orsaken till denna läkarbrist? Ja, orsakerna äro väl flera, men man frågar sig: Finnes det icke tillräckliga läkarekrafter i landet för att även de tjänster, som äro inrättade i övre Sverige, skola kunna besättas? Jag tror, att frågan måste besvaras jakande. Det finnes läkarekrafter, men de äro icke så fördelade, att de kunna tillgodose förefintliga behov i landets utkanter. I städer, särskilt större städer, råder överflöd på läkare. Den förnämsta orsaken till vakanserna norrut är naturligtvis den, att fördelarna med en anställning i Norrland icke äro tillräckliga för att locka sökande dit, allra helst som de yttre förhållandena synas avskräckande. Det måste bli bättre löneförmåner, det måste bli bättre bostadsförhållanden och andra förmåner, som läkare, vilka tjänstgöra i dessa trakter, få räkna sig till godo. Nu har riksdagen begärt en utredning i syfte att utfinna medel för den överklagade bristens avhjälpande, och för detta är jag för min del naturligtvis synnerligen tacksam. Jag vill hoppas, att utredningen även kommer att leda till något resultat. Men en utredning kan dröja, såsom vi veta, och det är nödvändigt att någonting göres under tiden. Syftet med den ifrågavarande motionen, är just att man skulle kunna vidtaga åtgärder för bristens avhjälpande tills utredningen är färdig. Det belopp, som här begäres, är litet, 30,000 kronor å tilläggstat för år 1920 och 50,000 kronor på 1921 års stat. Jag har tänkt mig att man överhuvud taget skulle kunna betala i runt tal 3,000 kronor för varje tjänst utöver de lagstadgade löneförmånerna. För somliga tjänster kunde det bli mindre och för somliga mera, men detta skulle vara genomsnittsbeloppet. Det är ju möjligt, att ett beslut i motionens syfte icke skulle få så stor verkan. Man vet icke ens, om anslaget skulle komma att tagas i anspråk, jag vill dock hoppas, att det skall komma att göra det. Men om det icke skulle bli någon annan verkan, så bleve det åtminstone en moralisk. Befolkningen skulle därigenom få se, att riksdagen verkligen ömmar för sjukvården däruppe, och känna sig på bättre sätt tryggad beträffande åtgärder för framtiden. Jag tror icke heller, att ett beslut i den riktning motionärerna begära skulle komma att medföra några farliga konsekvenser. Det kan hända, att ett och annat distrikt här nere i landet också kan vara ledigt under någon tid, men jag tror i alla fall icke, att någon sådan framställning från annat håll skulle behöva komma i fråga, därför att förhållandena äro så mycket annorlunda än i Norrland. Och för övrigt har man icke i någon annan del av landet påvisat en sådan rad av vakanta läkardistrikt som jag i min motion gjort beträffande övre Norrland. Jag ber, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till min motion.

*Anslag till
förbättring av
läkaravlö-
ningar i vissa
delar av
Norrland.
(Forts.)*

Herr Kvarnzelius: Ja, herr talman, en av anledningarna till att icke statsutskottets majoritet ansett sig kunna biträda motionen är, att den meningen gjort sig gällande att det icke är brist på pengar, som är orsaken till, att det är så svårt att få läkare

Anslag till
förbättring av
läkaravlö-
ningar i vissa
delar av
Norrländ.
(Forts.)

till Norrland. Vi hade på den avdelning som behandlade detta ärende diskussionsprotokollet från den interpellationsdebatt angående läkarbristen i Norrland, som förts här i kammaren, och det bestyrkte vår uppfattning i det hänseendet, att det egentligen icke skulle vara för små inkomster som gjort, att läkare icke vilja dit upp utan att detta beror på andra omständigheter. Under sådana förhållanden ansåg vi det icke vara mycket bevänt med att bevilja medel, då man i alla fall icke därigenom skulle kunna lösa denna fråga. Denna vår uppfattning finga vi sedan ytterligare bestyrkt av ett meddelande, som lämnades oss av en person, som varit i tillfälle att under kommittéarbete närmare sätta sig in i detta spörsmål. Om det emellertid är så, att de herrar, som ha närmare kännedom om förhållandena i Norrland, tro, att genom detta anslag en bättre läkarvård kan åstadkommas, är det tydligt, att jag för min personliga del icke har något att invända, ifall kammaren vill följa motionären. Jag tror emellertid, att den uppfattningen är riktig att det måste andra åtgärder till för att läkarfrågan i Norrland skall kunna ordnas på ett tillfredsställande sätt. Då jag sålunda icke tror, att man skulle vinna så synnerligen mycket genom ett bifall till motionen, anser jag mig böra yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hansén: Herr talman! Statsutskottet synes i betänkandet ha gjort gällande, att denna motion står i viss strid med den föregående motionen i samma fråga, som rörde utredning av ärendet. Så är emellertid alls icke förhållandet. Denna motion är ett supplement till den föregående motionen. Som av den föregående talaren framhållits är det så, att utredningen tager tid, och sedan tager det antagligen ännu längre tid innan den utredning, som eventuellt framlägges, medför något resultat för att på ett mera betryggande sätt lösa denna fråga, och därför hava motionärerna här hemställt, att dessa mycket begränsade belopp ställas till medicinalstyrelsens förfogande för att under mellantiden kunna få läkarplatserna något så när besatta. För närvarande förhåller det sig så, att dessa lediga distrikt besättas med medicine kandidater, som under mellantiderna mellan sina studier resa ut i distrikten för kortare tids tjänstgöring. Det är i regel 1 à 2 eller högst 3 månader, som varje medicine kandidat kan tjänstgöra i ett distrikt. Det är då självfallet, att dessa unga läkare äro betänksamma, dels på grund av de långa resorna och de kostnader, som dessa medföra, och dels på grund av de korta tider, som de hava att tjänstgöra i distrikten. Med den bristande kännedomen om de ekonomiska förutsättningarna för en sådan kort tids tjänstgöring tveka de givetvis att taga sådana anställningar, då de icke veta, om det ekonomiska resultatet blir betryggande eller icke i jämförelse med de uppoffringar, som de få ikläda sig. Det är då naturligt, att om medicinalstyrelsen hade till sitt förfogande de belopp som motionärerna begärt och därmed kunde i någon mån trygga det ekonomiska resultatet av dessa unga läkares förordnanden, så skulle den tveksamhet, som vid förordnandet gör sig gällande, i väsentlig mån minskas. Det har här erinrats av

statsutskottets högt värderade ordförande, att det vid interpellationsdebatten om läkarbristen i Norrland framhölls, att läkardistriktet därstädes gäve så goda ekonomiska resultat, att det ej vore en penningfråga. Ja, det är sant, att det framhölls, och det är också riktigt, att de giva goda ekonomiska resultat; men det är att märka, att man kan ej begära att kunna ernå samma goda ekonomiska resultat för en sådan ung läkare, som får förordnande på 1, 2 å 3 månader, som en inarbetad ordinarie innehavare av ett distrikt kan påräkna.

Jag vill i detta sammanhang fästa kammarens uppmärksamhet på, huru de större distrikten i Norrbotten, som ha ekonomisk bärighet, ställa sig i denna fråga. Det provinsialläkardistrikt, som jag har äran tillhöra, har, för att med egna medel lösa frågan, iklätt sig att under fem år till den blivande ordinarie provinsialläkaren betala 4,000 kronor för år i lönetillägg. Kommunen har vidare inköpt och med betydande kostnader låtit ombygga och iordningställa en större läkarebostad, och vidare har kommunen, för att få medikamentsförråd eller apotek, iklätt sig att bygga och tillhandahålla på mycket billiga villkor apoteksbyggnad eller lokal för medikamentsförrådet jämte bostadsvåning för föreståndaren. Det är, som herrarna höra, ej fråga om, att ej kommunerna själva både vilja och verkligen hava iklätt sig betydande uppoffringar, men därutöver är det synnerligen starka skäl för, att riksdagen beviljar dessa små belopp för att ställas till medicinalstyrelsens förfogande, så att den i sin hand har möjlighet att tillförsäkra de sökande, som eventuellt anmäla sig, speciellt sådana som på förordnande inneha distrikten, ett ekonomiskt betryggande resultat.

Jag skall ej uppehålla kammarens tid längre. Jag hyser verkligen den förhoppningen, att kammarens ärade ledamöter med den förståelse, som tidigare här givit sig uttryck också i handling, nämligen genom det beslut, som tidigare fattats rörande utredning i denna fråga, nu skall bevilja det begärda anslaget. Det är ju så, att om det ej behöver användas, så äro ju pengarna kvar, men det är, som den förste talaren här anförde, dels en moralisk åtgärd och dels en ekonomisk åtgärd, som i någon mån tryggar förhållandenas tillrättaställande under övergångstiden, till dess att utredningen kan komma att medföra resultat. Jag ber, herr greve och talman, att få instämma i det yrkande, som framställdes av biskop Bergqvist.

Herr W i d e l l : Herr greve och talman! Utöver vad statsutskottets ärade ordförande anförde till stöd för utskottets hemställan, och vari jag för min del vill instämma, ber jag bara att få påpeka ett par egendomligheter beträffande den förevarande motionen. Den första är, att motionärerna föreslå riksdagen att anvisa och ställa till medicinalstyrelsens förfogande ett belopp för att användas till lönereglering för provinsialläkare. Om motionärerna hade föreslagit att ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett sådant belopp, hade redan detta tett sig rätt så ovanligt därför, att det betyder helt enkelt, att riksdagen skall lämna ifrån sig sin rätt att bestämma avlöningarna för denna tjänstemannakategori. Men ännu besynnerligare blir det väl om man överlämnar penningarna till ett ämbetsverks

*Anslag till
förbättring av
läkaravlö-
ningar i vissa
delar av
Norrland.
(Forts.)*

*Anslag till
förbättring av
läkaravlö-
ningar i vissa
delar av
Norrland.*

(Forts.)

disposition. Något sådant tror jag ännu aldrig har inträffat, och jag tror ej, att det är möjligt att låta ämbetsverken reglera löner. Den andra omständigheten, som jag skulle vilja påpeka, är den, att motionärerna uteslutande tänkt på vissa läkardistrikt i övre Norrland, men de ha förbisett, att det finnes distrikt även i södra Sverige, som äro ekonomiskt så illa ställda, att det varit omöjligt att få dem besatta med ordinarie innehavare. Jag tror, att om man slår in på denna väg för övre Norrland, så blir man nog tvungen att göra sammaledes beträffande vissa distrikt även i södra Sverige. För min del har jag ej ansett den utredning, som motionärerna lämnat vara tillräcklig för att det förslag, som de framkommit med, skulle kunna tillstyrkas; jag har därför i statsutskottet biträtt avslagsyrkandet och anhåller nu herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Det var ju ej så särdeles länge sedan det i den här kammaren var fråga om provinsialläkarnas i allmänhet löneförhöjning. Statsutskottet förklarade då, att man ej hade någon anledning att vända en förebrående blick mot statsutskottet därför, att det hade inrättats så och så många läkar-distrikt, men trots denna statsutskottets välvilja så ökade kammaren lönerna. Naturligtvis kan man ej säga, att man ökar möjligheten att bota sjuka och hindra lidande genom att inrätta distrikt, som ej bli av läkare besatta; det blir över huvud taget ej någon hjälp, om man har ett distrikt som står utan läkare, man har i alla fall ingen att vända sig till, man befinner sig i samma hjälplösa läge som förut. Och detta gäller stora delar av vårt land. Jag vill minnas, att det uppgavs vid det tillfället, att ett betydligt procenttal av provinsialläkardistrikt icke voro med ordinarie innehavare besatta. Den, som över huvud taget känner förhållandena, att de distrikten alldeles särskilt falla inom dessa trakter, om vilka det här är fråga, och det kan ej hjälpas, att jag tror, att skulle man giva en fri översättning åt den här motionen, så är det något sorts »skri från vildmarken». Det är all anledning, att staten ej glömmar av, att dessa landsdelar också tillhöra Sveriges land och lyda under Sveriges krona.

Jag är verkligen synnerligen angenämt berörd av det sätt, på vilket utskottets högt värderade ordförande framförde sin uppfattning i denna sak. Genom hela hans anförande gick ungefär som en röd tråd den tanken: »Jag vill gärna biträda, om något över huvud taget kan göras för dessa landsändar, men jag har den uppfattningen, att det ej är penningar, som egentligen behövas.» Ja, mina herrar, han har ju i viss mån rätt, ty utom penningar är det något annat, som behöves, och det är ett fortgående kulturarbete, som slutligen skall föra dessa landsändar till en helt annan ställning i Sveriges land, än de nu hava, men det dröjer länge. Under tiden bör något göras, och då tror jag, att även penningefrågan spelar en viss roll. Det har här nyss från en aktad medlem av kammaren just från dessa ängder sagts, att också kommunerna bjuda pengar åt läkare. Ja, kommunernas pengar äro väl ej bättre än statens pengar, så att om kommunerna ge-

nom detta anse sig kunna något uträtta, så får man väl också anse, att dessa anslag från statens sida skola komma som en god hjälp. Jag kan således ej finna annat än att här all anledning talar för, att man bör tillmötesgå det i motionen framställda yrkandet.

Nu har från ett annat håll i kammaren gjorts vissa formella erinringar mot motionens kläm. Man har sagt, och det med rätta, att enligt motionens formella ordalydelse det här är fråga om att anvisa och ställa till medicinalstyrelsens förfogande ett anslag. Att riksdagen skulle taga sig det egendomliga orådet före att direkt ställa till ett verks förfogande ett anslag, det är naturligtvis i och för sig själv oegentligt, och jag vill hoppas, att den ärade motionären skall finna bot för ett sådant läge genom att fritt översätta det på så sätt, att det ställes till Kungl. Maj:ts förfogande för att genom medicinalstyrelsen på lämpligaste sätt användas.

Vidare anförde samma ärade talare, — och han utgick då allt fortfarande från den synpunkten, att dessa anslag skulle ställas till detta ämbetsverks förfogande — att det vore ingenting bestämt från riksdagens sida om hur anslagen skulle lämpligen fördelas. Ja, mina herrar, det är väl i alla fall ett skäl, som jag tror man har rätt att karakterisera som litet spetsfundigt. Det är naturligt, att antingen kommer detta ämbetsverk, som blir ansvarigt för dessa åtgärder, att inhämta Kungl. Maj:ts vidare meddelande om, hur dessa anslag lämpligen skola användas, eller också komma de att användas på det sätt, som verket självt anser vara av omständigheterna påkallat och från vederbörandes synpunkt det bästa möjliga. Jag kan ej finna annat än att de formella erinringarna mot förslaget verkligen skola kunna på ett lämpligt sätt av motionären undanröjas.

Ja, herr greve och talman, jag har ej kunnat återhålla dessa synpunkter på saken. Jag har den meningen, att det vore kammaren värdigt att här tillmötesgå motionären, och jag tillåter mig därför, med anhållan om avslag å utskottets hemställan, instämma i det av herr Bergqvists framställda yrkandet.

Herr Bergqvist: Herr talman! Med anledning av vad herr Widell yttrade anhåller jag att få ändra mitt yrkande så, att det kommer att heta, att »riksdagen ville för åstadkommande av ett omedelbart provisoriskt avhjälpande av läkarbristen i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län anvisa dels på extra stat för år 1921 ett förslagsanslag högst av 50,000 kronor, dels på tilläggsstat för år 1920 ett förslagsanslag högst av 30,000 kronor, att för ändamålet disponeras på sätt Kungl. Maj:t finner för gott bestämma.»

För övrigt ber jag få i anledning av vad herr Widell yttrade erinra om, att jag visst ej förbisett, att det kan finnas vakanser även neråt landet, fastän dessa torde vara av mera tillfällig natur, men jag betonar fortfarande, att de olika förhållandena i Norrland och härnere torde göra, att man icke har att befara några konsekvenser av ett bifall till denna motion.

Anslag till förbättring av läkaravlöningarna i vissa delar av Norrland.
(Forts.)

Anslag till
förbättring av
läkaravlö-
ningar i vissa
delar av
Norrländ.
(Forts.)

Herr Holmquist: Jag skall bara be att få för kammaren tillkännagiva, att jag för min del instämmer i det av herr Bergqvist senast framställda yrkandet och således återkallar mitt förra yrkande.

Herr Hansén: Jag skall be att få instämma i herr Bergqvists nu framställda yrkande och återkalla mitt föregående.

Herr Åkerman: Vad som har anförts till stöd för motionen har åtminstone på mig gjort det allra starkaste intryck. Herr Widell betonade, att det fanns ju läkarvakanser även i de södra delarna av Sverige, men förhållandena i det hela äro så ofantligt olika därnere, att man bör taga stor hänsyn till detta. Det är en hårdig befolkning, som bor däruppe i Norrland. Den står ut med köld, mörker och den förfärliga ensamheten, men att ligga sjuk och inte ha möjlighet att få läkarvård, tror jag dock går över mänsklig förmåga. Vi i södra Sverige stå i tacksamhetsskuld till Norrland för den väldiga insats, som denna provins gör i hela vårt lands ekonomiska liv, och jag vill därför för min del, även om resultatet av ett bifall till motionen ej skulle bli alltför stort, i alla fall bifalla förslaget sådant det nu modifierats, åtminstone som ett sympatiuttalande från hela södra Sverige till de nordligaste provinserna.

Herr Rosén: Statsutskottets ordförande antydde, att man inom utskottet tagit intryck av de siffror rörande läkarnes åtkomster, som vid ett föregående tillfälle lämnats i kammaren. Jag borde väl knappast behöva fästa uppmärksamheten på, att de siffrorna avsågo de läkardistrikt, som äro besatta med innehavare och icke dem, som sedan flera år äro vakanta. Hur det kan ställa sig där, vet man naturligen ej. Jag befarar emellertid, att ett bifall till herr Bergqvists yrkande ej kommer att föra med sig nämnvärt resultat. Men jag är övertygad om, att ett avslag på motionen skulle uppväcka ganska underliga känslor hos befolkningen i de landsändar, som så länge varit utan läkare, och därför hemställer jag om bifall till herr Bergqvists yrkande.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i fråga om det under behandling varande utlåtandet yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, av herr Bergqvist, att riksdagen ville för åstadkommande av ett omedelbart provisoriskt avhjälpande av läkarebristen i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län anvisa dels på extra stat för år 1921 ett förslagsanslag av högst 50,000 kronor, dels på tilläggsstat för år 1920 ett förslagsanslag högst av 30,000 kronor att för ändamålet disponeras på sätt Kungl. Maj:t funne gott bestämma.

Därefter gjordes propositioner enligt berörda yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till herr Bergqvists yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 195, i anledning av väckta motioner om ersättning åt vissa entreprenörer m. m.

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 64, av herrar *O. Bergqvist* och *J. Carlsson*, och den andra inom andra kammaren, nr 103, av herr *S. Welin*, hade hemställts, att riksdagen ville ändra formuleringen i sitt år 1919 fattade beslut angående ersättning till ingenjören Gideon Ericsson för lidna förluster å byggnadsentreprenad så, att regeringen skulle kunna utan vidare prövning till Ericsson omedelbart utbetala det beslutade beloppet kronor 167,407:49, och därigenom ytterligare förluster genom räntor m. m. skulle besparas honom.

Vidare hade uti en inom första kammaren av herrar *J. Olofsson* och *J. P. Johansson* väckt motion, nr 91, hemställts, att riksdagen ville bevilja kronor 28,357:80 i ersättning till byggmästaren P. O. Hellman i Östersund för lidna förluster som byggnadsentreprenör till följd av rådande kristid m. m.

Ytterligare hade i en inom sistnämnda kammare av herrar *A. Ljunggren* och *A. Träff* väckt motion, nr 166, hemställts, att riksdagen för sin del måtte tillerkänna byggmästaren F. William i Motala i ersättning för lidna förluster vid utförande av vissa byggnadsarbeten vid uppfostringsanstalten å Bona ett belopp av kronor femton tusen (15,000).

Slutligen hade i en inom andra kammaren av herr *S. Lübeck* väckt motion, nr 158, hemställts, att riksdagen ville bevilja ett anslag å högst kr. 101,117:25 att efter Kungl. Maj:ts beprövande utgå till beredande av ersättning åt entreprenören för grundläggnings- m. fl. arbeten vid kasernetablisementet för Södermalms regemente i Strängnäs, Granit- och Beton-A.-B. i Stockholm, för de förluster entreprenören till följd av rådande kristid lidit genom tillkommen merkostnad utöver den kontrakterade entreprenadsumman för ifrågavarande arbeten.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, huruvida och i så fall i vad mån och under vilka villkor ersättning borde beredas de entreprenörer för statsverkets räkning, som utan egen förskyllan på grund av efter krigsutbrottet inträffade prisstegringar åsamkats förluster,

b) förklara att de av herrar Bergqvist och Carlsson, Welin, Olofsson och Johansson, Lübeck samt Ljunggren och Träff i ämnet väckta motionerna skulle anses besvarade genom vad i utlåtandet anförts och föreslagits.

Reservation hade avgivits av herrar *J. Nilsson* i Skottlands- hus, *O. A. Ericsson*, *O. U. B. Olsson* och *J. D. Norman*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa om avslag å de i ärendet väckta motionerna.

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

Herr Nilsson, Johani Skottlandshus: Herr greve och taiman! Åtskilliga motionärer ha kommit in till riksdagen med framställning om ersättningar till vissa entreprenörer. Statsutskottet har visserligen ej gått med på att bevilja medel direkt till dessa entreprenörer, men dess beslut har dock utmynnat i förslag om en skrivelse, att en undersökning skulle verkställas, huruvida dessa krav, som äro framställda, vore berättigade eller ej, och om de visa sig berättigade, så skulle man gå med på att ersätta dem. Nu är det ju så, att frågor av denna art ha varit föremål för riksdagens prövning tidigare, och riksdagen har ju också i åtminstone ett fall fattat beslut om att anvisa och ställa till Kungl. Maj:ts förfogande medel att efter dess prövning utbetalas till viss entreprenör, men detta resulterade i, att efter den prövning, som verkställdes av Kungl. Maj:ten, blevo dessa pengar aldrig utbetalade. Nu har jag och tre andra ledamöter av statsutskottet reserverat oss mot detta utskottets förslag, och det av det skäl, att jag ej kan se, att det kan finnas någon möjlighet att få till stånd ett fullt rättvist bedömande av dessa frågor. Det blir naturligtvis ytterligt svårt att framskaffa material, som man riktigt kan lita på, så att man rättvist kan avväga frågor av det slag, som det här gäller att bedöma. Utskottet har ju visserligen haft betänkligheter mot saken, men det är av billighetsskäl, som det ansett, att man dock borde gå med på själva principen; utskottet har dock som sagt, haft vissa betänkligheter, som föranlett det att göra en begränsning, och det har skett på det sättet, att undersökningen skulle endast gälla de ansökningar, som ha inkommit till vederbörande myndigheter före 1919 års utgång. Jag för min del kan då ej förstå, att man om man tager billighetsskäl som orsak till att man går med på denna punkt, då skall kunna begränsa sig till dem, som förstått att hålla sig framme före en viss tidpunkt, utan skall man gå med på att lämna ersättning, så bör man naturligtvis gå med på att lämna sådan till alla, som varit utsatta för förluster under den gångna kristiden; men då undrar jag, var man skall stanna och till vilka konsekvenser det skall leda, om vi skola pröva alla dessa spörsmål. Jag tror, att bara själva utredningen kommer att draga så stora kostnader, att man redan av det skälet kan vara betänksam, innan man går på den väg, som utskottet här velat gå.

Vidare ber jag för min del att få erinra därom, att riksdagen för några få dagar sedan fattat ett principbeslut i denna fråga. Det gällde denne källarmästare, som vi debatterade om både länge och väl här i kammaren, och för vilken riksgäldskontoret ju hade låtit verkställa en utredning, som jag tror, att ingen vågat jäva, i fråga om dess fulla tillförlitlighet; men trots detta fattade riksdagen beslut om att ej utbetala denna ersättning till ifrågavarande entreprenör — han var ju ej annat än en entreprenör han heller. Kan det då vara lämpligt, att sedan riksdagen för några få dagar sedan fattat ett sådant principbeslut man nu skall fatta ett beslut, som går i alldeles rakt motsatt riktning mot detta? Jag tycker dock, att riksdagen borde vara något litet mån om sitt anseende och se till, att den ej fattar beslut, som gå i alldeles motsatt riktning mot varandra. Jag ber, herr

talman, att på de skäl, som jag nu anfört, få yrka avslag å utskottets Om ersättning
ått vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

Herr Kvarnzelius: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag har nämligen den uppfattningen, och den har jag alltid hävdad, att staten icke bör uppträda hårdare mot sina arbetare och entreprenörer än vad en enskild arbetsgivare brukar göra, och det har under dessa år inträffat flerfaldiga gånger, att enskilda byggherrar, och företagare, som haft entreprenörer, som utfört arbete åt sig, ha ansett sig böra träda emellan, ehuru väl meningen med ett entreprenadkontrakt väl är, att entreprenören icke skall kunna påräkna något som helst bidrag utöver vad kontraktet föreskriver, att det skall lämnas. Då synes det mig ej staten värdigt att i det hänseendet endast av formella skäl och med hänvisning till bestämmelserna angående upphandlingsväsendet för staten avfärda dessa entreprenörer med, att »vi kunna intet göra åt den saken». Här föreligga säkerligen många fall, där man kan säga, att genom de stora förluster, som dessa entreprenörer ha åsamkat sig, då de ha utfört arbeten för statens räkning utan att hava räknat med de våldsamma prisstegringar, som kriget har fört med sig, de därigenom råkat i ekonomiskt betryck, och det synes mig rimligt, att staten efter prövning av de fall, där sådana omständigheter föreligga, och där billighetsskäl tala därför, staten i någon mån träder emellan, men det kan ej bli möjligt, därest ej alla dessa frågor komma till omprövning i ett sammanhang. Riksdagen har en gång och denna kammare två gånger beslutat anslag till en entreprenör och överlämnat åt Kungl. Maj:t att efter närmare prövning utbetala det, men Kungl. Maj:t har icke vågat sig på det just med hänsyn till, att det låg en hel del andra framställningar inne. Kungl. Maj:t ansåg, att därest man utbetalade denna ersättning, så komme kanske sedan hela svärmen av entreprenörer med liknande anspråk. Detta resonemang är säkerligen ganska riktigt, och med hänsyn till statskassan också mycket omtänksamt, men å andra sidan får man ej alldeles lämna ur räkningen, att här är det en hel del svenska medborgare, som fått hela sin ekonomiska existens rubbad just genom dessa prisstegringar och de förluster, som de ha åsamkats genom sina entreprenörsåtaganden. Nu har utskottet utgått från, att man kommer aldrig ifrån det här, förrän man prövat det i ett sammanhang; då får man tillfälle att överblicka, i vilken omfattning kraven äro berättigade och var verkligen billighetsskäl tala för, att man ger någonting, ävensom till vilket belopp det kan uppgå. Riksdagen har då materialet för att kunna bedöma innebörden av sitt beslut och även möjlighet att i större eller mindre grad lämna ersättning till dem, som verkligen ha lidit förlust; och jag vill säga, att det exempel, som den siste ärade talaren åberopade, och som han ansåg skulle tala för, att man här borde avslå utskottets förslag, det talar enligt min uppfattning för en alldeles motsatt riktning. Ty det motiv, som åberopades mot att biträda vad riksgäldsfullmäktige i det fallet gjort framställning om, det var just detta, att frågan ej var utredd, frågan huruvida denne källarmästare verkligen hade gjort förluster eller ej. Det var därom striden

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

rörde sig, och de flesta av dem som röstade mot, de voro av den bestämda övertygelsen, att det var icke styrkt, att källarmästare Jönsson hade gjort dessa förluster. Jag hörde till dem som ville lämna det äskade beloppet, därför att jag ansåg, att det ej vore riksdagen värdigt, att denna skugga skulle falla över riksdagsmännen, att en person skulle kunna säga: »Den där har jag fått delvis föda.» Om nu förvarande förslag vinner riksdagens bifall, så möter ej hinder för att källarmästare Jönssons krav ånyo kan komma upp till omprövning, och visar det sig då, att det kan styrkas för riksdagen på ett fullt tillfredsställande sätt, att han verkligen lidit förluster, då är jag övertygad om, att han också kommer att få ersättning. Det skulle förvåna mig mycket, om med den hållning, som såväl denna som andra kammaren intagit, när det gällt ersättning till enskilda entreprenörer, och det beslut som tidigare fattats riksdagen nu skulle intaga en annan ståndpunkt och biträda reservanternas yrkande. Jag tillåter mig, herr talman, att anhålla om bifall till utskottets förslag.

Herr Petré n, B r o r: Herr talman! Jag har begärt ordet i denna fråga, ej i syfte att påverka någon medlem av kammaren i hans ståndpunktstagande vid frågans avgörande, men frågan är av den vikt och har så stora ekonomiska konsekvenser i framtiden, att jag ansett mig pliktig att säga några ord om huru man sett på dessa ting hos Kungl. Maj:t under de senare åren. Jag vill därvid inledningsvis förutskicka, att konsekvensen av dagens beslut kan komma att leda till utgifter för statsverket, som kunna komma att räknas i miljontal. Under de senaste åren har det förelegat hos Kungl. Maj:t en mångfald framställningar av liknande slag som de, om vilka föreliggande motioner röra sig. Det har i vanliga fall gällt entreprenader för byggen, men ej uteslutande sådana, det har även i många fall gällt leveranser, såsom till fångvården och framför allt till hospitalen. Det har vidare gällt avtal, som ingåtts angående tvätt, angående leverans av järnvägsvagnar, angående tryck av publikationer och annat sådant. Och förhållandena hava varit i hög grad skiftande i de olika framställningarna. Understundom har det framgått, att den ersättning, som begärts, ej skulle komma vederbörande entreprenörer m. fl. själva tillgodo, utan att det gällt borgenärernas intresse, i det att det rört sig om en större eller mindre dividend i en blivande konkurs. I andra fall har det åter gällt vederbörande borgesmäns intressen. Än hava framställningarna avsett avtal ingångna före krigsutbrottet, än åter senare tillkomna avtal. Huru har man då ställt sig till dessa framställningar från Kungl. Maj:ts sida? Jo, man har konsekvent avslagit dem, och man har gjort detta med stöd i en praxis, som, såvitt jag känner, gällt även under äldre tider. I ett undantagsfall framlades proposition för riksdagen år 1918. Det gällde då en ringa snickare uppe i Norrland, som hade på begäran åtagit sig ett bygge på ett litet kronojägarboställe på en 3,000—4,000 kronors entreprenad. Denna man hade ej förut åtagit sig byggnadsarbete å entreprenad. Han hade vid åtagandet grundat sin beräkning huvudsakligen å den dagspenning, som han skulle ha att tillgodonjuta såsom

själv utförare av arbetet. Man tyckte det var så ömmande skäl i detta speciella fall, att proposition om ersättning däri avläts till riksdagen, vilken ock medgav, att det finge utbetalas begärda 1,100 kronor till denne person. Det är mig veterligen det enda fall, däri man från Kungl. Maj:ts sida gått in med framställning till riksdagen. Då riksdagen biföll denna framställning, skrevs det med mycken stor försiktighet. Det poängterades således med synnerlig styrka, att det var att betrakta som ett speciellt fall utan konsekvenser framåt. Sedermera har Kungl. Maj:t i, som jag tror, 5 eller 6 fall under de senare åren i gratifikationsväg lämnat mindre belopp i ersättning uti fall, som varit jämförliga med det, som år 1918 prövats av riksdagen. Det har även då gällt personer, i små omständigheter, vilka åtagit sig mindre byggnadsentreprenader, såsom yrkesmän, utan att hava varit egentliga byggmästare. Man har därvid resonerat som så, att beträffande de senare måste det anses ingå ett moment av spekulation, då de ingå en entreprenad, men att däremot beträffande sådana mindre yrkesmän, som vid en enstaka mindre entreprenad byggt sina beräkningar huvudsakligen å sin egen dagspenning, förhållandena te sig annorlunda. Man har därför i förenämnda 5 eller 6 fall ansett sig kunna och böra utgiva ersättning, som dock rört sig å belopp mellan allenast 450 och 1,500 kronor.

Huru har riksdagen nu ställt sig till denna fråga? Jo, icke så, som herr Kvarnzelius nyss nämnde, att riksdagen skulle vid två tillfällen lämnat anslag för ersättning till ingenjören Ericsson. År 1918 föll nämligen framställningen därom, men 1919 bifölls den; och det är riktigt, som herr Kvarnzelius sade, att oaktat riksdagen då lämnat medel till ändamålet, Kungl. Maj:t ändock avslagit framställningen om ersättning. Det är närmast med anledning härav, som jag begärt ordet, ty jag anser mig pliktig att meddela något om de motiv som förestavat Kungl. Maj:ts beslut att avslå den ifrågakommande framställningen, till vilken riksdagen lämnat ett förslagsanslag å högst 167,408 kronor.

Anledningen till att Kungl. Maj:t i januari månad i år avlog framställningen, var de uttalanden, som riksdagen gjort i detta ärende. Det var nämligen så, att statsutskottet vid frågans behandling 1918 yttrade, att det endast rent undantagsvis, då särskilt tungt vägande skäl anfördes därför, kunde ifrågakomma tillerkännande av sådan ersättning. Huruvida i det föreliggande fallet dylika skäl möjligen föreläge, så att ersättning kunde tillerkännas Ericsson utan att därigenom mera vittutseende konsekvenser behövde uppstå, kunde icke av riksdagen bedömas, men den ville hava utredning därom åvägabragt utav Kungl. Maj:t. Utskottet hemställde därför, att Kungl. Maj:t, efter verkställd utredning ville taga under förnyat överbäggande, huruvida och med vilket belopp ersättning skulle kunna utgå. Och då riksdagen nu i föl, med hänvisning till detta statsutskottets utlåtande, yttrade, att, »därest Kungl. Maj:t vid prövning av ärendet finner ersättning böra utgå», åsyftades härmed uppenbarligen samma prövningsgrunder, som angivits av statsutskottet föregående år. När riksdagen så vidare i klämman uttalade, att de anvisade penningarna

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

skulle »efter Kungl. Maj:ts beprövande» utgå till beredande av ersättning åt Ericsson, var det för oss en självfallen plikt att utreda konsekvenserna av ett bifall till den föreliggande framställningen. Vid remiss av ärendet till statskontoret bilades fördenskuil en förteckning ifrån de olika departementen på de framställningar av liknande slag, som förelegat under de senare åren, och jag kan nämna, för att klarlägga, vilken räckvidd det beslut innebär, som vi nu gå att fatta, att, ibland dessa framställningar, några voro lydande på exempelvis så stora belopp som ett å 240,000 kronor angående en regementsbyggnad i Värmland, ett på 257,500 kronor angående militära byggnader i Boden och ett angående andra militära byggnader å ett belopp av inemot 90,000 kronor. Vidare var det ett belopp, avseende vissa byggnader för sjöförsvaret i Härnösand på 264,900 kronor. Jag erinrar mig vidare ett ersättningskrav på 150,000 kronor av ett asfaltbolag, som haft att göra med byggandet av tekniska högskolan, samt ytterligare ersättningskrav i fråga om byggen vid folkskoleseminarierna i Lund och Uppsala på respektive 27,500 och 36,000 kronor samt ett sådant i fråga om uppförande av telegrafstation i Eskilstuna å ett belopp av cirka 34,000 kronor. Jag nämner dessa siffror för att visa, att de framställningar om ersättning för av prisstegringar sedan krigsutbrottet föranledda förluster, som förelegat hos Kungl. Maj:t, röra sig om ett sammanlagt belopp, som närmar sig inemot 1 ½ miljoner kronor.

Det utlåtande, som statskontoret gav med anledning av denna remiss, återfinnes i utskottsutlåtandet på sid. 4. Där konstateras först den hittills så gott som undantagslöst tillämpade praxis i frågan och sedan yttrar statskontoret sig om konsekvenserna av ett eventuellt bifall till framställningen om ersättning samt konstaterar därvid, att i ett flertal av de övriga fallen utan tvivel kunna förekomma lika talande skäl som i det nu föreliggande, samt att riksdagen således i dessa fall svärigen kunde avvisa ersättningskraven, om ersättning gäves i nu förevarande fall. Det stod vid sådant förhållande alldeles klart, att Kungl. Maj:t icke kunde föranstalta om att de anslagna penningmedlen utbetalades. Ty vad bleve följden? Jo, givetvis den, att Kungl. Maj:t i sak bunde riksdagen för större, av riksdagen ej förutsatta utbetalningar, nämligen i de liknande fall, där skälen voro jämbördiga med de som förelegat i det nu föreliggande, där riksdagen redan anvisat medel.

Nu är det ju sant, vad som här sagts, att statsutskottet denna gång har ställt sig på en mycket försiktig ståndpunkt. Utskottet har nämligen utgått från, att det icke kan vara tal om att nu anvisa några penningar, förrän man fått närmare undersökt, vilka konsekvenserna av dylika ersättningsanslag kunna bli. Vi måste således efter utskottets mening hava en detaljerad undersökning fall för fall för att få klarlagt, huru mycket i framställda ersättningskrav som kan anses befogat. Sålunda, det penninganslag, som ställdes till Kungl. Maj:ts förfogande i fjöl. förnyas ej i år, utan man har ställt sig på ståndpunkten av en utredning över hela linjen.

Jag vill såsom min mening hava uttalat, att det är oänligt starka billighetsskäl, som tala för den av utskottet sålunda intagna ståndpunkten; det kan nog av ingen bestridas, och man kan med en viss rätt säga, att det icke är värdigt staten, att ställa sig avvissande, då enskilda under liknande förhållanden skulle ansett sig moraliskt förpliktade att betala ut ersättning. Mot detta kan man åter å andra sidan göra gällande, att för den enskilde har lämnandet av ersättning i något fall ej några förpliktande konsekvenser framåt. Skulle man för statens del nu börja att slå in på en sådan linje, att ersättning skulle givas entreprenörer för statsverkets räkning för sådana utgifter, som äro vållade av efter krigsutbrottet inträffade prisstegringar, vilka icke kunnat beräknas, så synes det mig givet, att man saknar fast mark för framtiden, då det gäller statens förhållande till entreprenörer och därmed likställda.

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Det är några begränsningar, som gjorts av utskottet, vilka till sin innebörd och sina verkningar synas mig vara nog så diskutabla. Den ena är, att man har begränsat utredningen till att gälla endast entreprenörer; man skär således bort hela den grupp, som omfattar leverantörer. Det är dock alldeles tydligt, att dessa förhållanden för leverantörerna ställa sig på samma sätt som då det gäller entreprenörer. Ett leveransavtal kan gälla för en tid framåt, som är lika lång som beträffande exempelvis ett entreprenadbygge.

Det är också vidare så, som herr Johan Nilsson antydde, att man i motiveringen till utskottets betänkande liksom skurit ifrån alla dem, som icke före detta års utgång hos Kungl. Maj:t ansökt om någon ersättning. Jag vill med avseende härå erinra, att det kända förhållandet, att staten i hithörande fall icke plägat lämna ersättning, utan tvivel vållat, att det är ett jämförelsevis begränsat antal ansökningar, som inkommit till Kungl. Maj:t, medan oändligt många flera skulle hava kommit in om man vetat, att ersättning eventuellt skulle beviljas för förluster, som uppstått genom prisstegringar, som föranletts av krigsförhållandena.

Jag skulle vidare vilja framhålla, att den undersökning, som här ifrågakalles, blir synnerligen svår och vidlyftig, ty det gäller att detaljerat gå igenom de olika fallen för att se, huruvida orsaken till förlusten verkligen är grundad på förhållanden, som äro föranledda enbart av prisstegringen, eller måhända mången gång på förhållanden, som mer eller mindre äro att hänföra till vederbörande entreprenör och hans möjliga brist å förutseende och i tillsyn å arbetet.

Jag skulle också vilja draga en liten parallell med de förluster, som föranletts för många enskilda genom förlorad näringsverksamhet, vilken orsakats av att staten gripit in i folkförsörjningsförhållandena under de gångna krisåren. Det skulle vid en undersökning härom säkerligen visa sig, att mången gång skälen för ersättning av statsmedel därvidlag varit väl så starka som i nu förevarande fall, i det att det varit många personer, som mer eller

Om ersättning
 åt vissa en-
 treprenörer
 m. m.
 (Forts.)

mindre berövats sitt levebröd på den grund att staten har måst reglerande ingripa i folkhushållningen, på livsmedelsområdet och annorledes. Jag vågar för min del bestämt säga, i dessa fall skulle skälen för ersättnings lämnande ofta vara väl så starka, som då det gäller yrkesmän, i vilkas beräkningar vid avtals ingående mera eller mindre ingått ett spekulationsmoment, att det kan bli vinst, men också förlust.

Det är ju, såsom förut nämnts ofta så, att bakom dessa framställningar ligga avtal och entreprenadanbud, tillkomna i tiden efter krigsutbrottet. Så är exempelvis fallet beträffande alla de motioner, som nu äro före. Vederbörande hava således vid avtalens ingående haft att räkna med den sannolika risken, att kriget skulle i fortsättningen föra med sig stegrade kostnader såväl beträffande arbetslöner som ock beträffande materiel.

Jag har, såsom förut nämnts, icke med dessa ord velat inverka på kammarledamöternas omdöme. Jag har blott velat säga ifrån, att för min egen del finner jag mig icke kunna rösta för denna utredning. Jag tror, att ett bifall därtill kan leda till förhållanden, som bli mycket svåra att behärska i framtiden. Det är icke så, att det endast är krigsförhållanden, som kunna föranleda oväntade och omfattande prisstegringar, utan de uppkomma även av ekonomiska och andra faktorer, som när som helst under tidernas lopp kunna framträda. Skall det bli fastslaget såsom en praxis, att statsverket skall vara förpliktadt att vidkännas gent emot entreprenörer och andra de förluster, som inträffa vid tillfällen av icke förutsedda betydande prisstegringar, så skall man snart finna, att denna praxis är oändligt mycket svårare att tillämpa på statsmaskineriet, än vad det kan vara för den enskilde mannen som mycket lättare kan i förekommande fall utan hänsyn till konsekvenserna framåt låta sitt goda hjärta tala, än vad fallet är med statsmakterna.

Det är icke med lätt sinne men på efter min uppfattning bärande skäl, som jag, herr talman, finner mig nödsakad att rösta emot utskottets hemställan.

Herr W i d e l l: Herr greve och talman! Jag begärde egentligen ordet med anledning av vad statsutskottets ärade ordförande yttrade om de motiv, som föranlett kamrarna att avslå framställningen om ersättning till restauratören i riksdagshuset. Mina motiv för att gå emot den framställningen om ersättning voro icke alldeles de, som den ärade ordföranden nämnde.

För min del litade jag på uppgiften om den lidna förlusten, men däremot förklarade jag mig icke alls vara med om att på rak arm giva ersättning, då jag icke kunde på något sätt överblicka konsekvenserna av ett sådant beslut. Jag hade den uppfattningen, att om riksdagen, biföll framställningen om ersättning i det fallet, så skulle den sedermera icke kunna säga nej, då det gällde att direkt bevilja ersättning för förluster i de fall, som nu föreligga till prövning. Att riksdagen sålunda avsåg framställningen om denna ersättning, har emellertid möjliggjort att taga upp saken till en förutsättningslös pröv-

ning och undersöka den i hela dess sammanhang. Som statsutskottets ordförande erinrade, är det alldeles uppenbart, att om den av utskottet föreslagna utredningen kommer till stånd, så kommer även frågan om ersättning till restaturatören i riksdagshuset att änyo tagas upp.

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Då jag har fått ordet, kan jag emellertid icke underlåta att yttra något med anledning av den siste ärade talarens anförande. Vad till att börja med beträffar den ståndpunkt, som Kungl. Maj:t intagit i dessa frågor, vågar jag försäkra, att det i statsutskottet icke finnes någon, som har det minsta ord till klander beträffande denna sak. Jag tror, att vem som helst, som hade suttit i Kungl. Maj:ts regering då, kommit att intaga samma ståndpunkt, som regeringen intagit. Den var fullt befogad och ur alla synpunkter sett riktig och lämplig; men att därifrån komma till att man nu skulle gå emot denna utredning, det förefaller mig dock vara ett väl långt steg.

Herr Petréén har erinrat om de betänkliga konsekvenser, som skulle bli en följd därav. Jag vågar försäkra, att ingen i statsutskottet har varit blind för, att det här kan bli betydande ekonomiska uppföringar för statsverket. Jag har kännedom om att det är betydande belopp, som det här gäller, men jag har i alla fall gått med på denna utredning, och skälet för det kommer jag strax till.

Vidare anmärkte herr Petréén på, att man talat om entreprenörer men icke om leverantörer. Ja, skälet därtill är, att en leverantör i regel dock har möjlighet, att, när han ingår ett leveransavtal, själv kunna täcka sig. Har han ett avtal på längre tid än att han kan täcka sig själv, får man säga, att han får väl stå sitt kast, det kan ej hjälpas. För en entreprenör ställer sig det helt annorlunda; en byggnadsentreprenad särskilt sträcker sig över ett flertal år, och huru förhållandena komma att utveckla sig under den tiden, därom vet man intet. Han söker naturligtvis att i entreprenadavtalet hava en viss säkerhetsmarginal och att på det sättet skydda sig. I vanliga fall går det bra och i andra dåligt, men entreprenören får stå sitt kast.

Innan jag går vidare, vill jag erinra om den ytterligare invändning, som herr Petréén gjorde mot att vi begränsat utredningen till de fall, då entreprenören före den 1 januari i år inkommit med framställning om ersättning. Herr Petréén menar, att det finns många, som icke gjort det, därför att de trott, att det vore utsiktslöst. Jag tror dock, att alla de, som kunna göra gällande, mera berättigade krav, nog hava kommit in med framställning, sedan de sett, huru riksdagen i föl behandlade frågan om ersättning till ingenjören Ericsson. Och om man icke gjorde denna begränsning, så komme man ut på ett synnerligen betänkligt område, ty då komme givetvis varenda entreprenör, som lidit förlust, att begära ersättning. Vi hava nödgats begränsa oss på det sättet, för att icke utredningen skulle svälla ut över alla gränser; den blir omfattande nog ändå, det äro vi alla fullständigt ense om.

Jag kommer då till det skäl, som varit avgörande för utskottet; det ligger i den uppfattning, som den förste ärade talaren, som uppträdde emot utskottet, råkad uttrycka, kanske emot sin vilja. Han förklarade, att utskottet begärt en utredning om huruvida kraven äro berättigade. Ja, det är sant. Vi vilja hava en utredning om den

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

saken, och äro kraven berättigade, så mena vi, att staten icke kan undandraga sig dessa krav. Nu har det sagts, att i så fall beträder man för framtiden en synnerligen betänklig väg. Man skulle då bryta med alla principer beträffande entreprenörer. Om en entreprenör lider en förlust, så går han till staten och begär ersättning. Har han vinst, kommer det icke ifråga, att det betalas igen något; men enligt mitt förmenande kan det absolut icke ifrågakomma, att man skulle i vanliga fall ersätta förluster, som uppstå på entreprenader. Men det har dock varit något, som hänt under de sista åren. Det är dock icke normala förhållanden, som vi hava haft, och jag tror väl, att vi alla dela den förhoppningen, att i vår livstid aldrig mera skola återkomma sådana förhållanden, som vi haft under de sista åren. Vi hava sett en prisstegring, som saknar snart sagt varje motstycke i hela vår historia, en prisstegring som ingen människa har kunnat på minsta sätt förutse. Det gäller här entreprenadavtal, som äro ingångna i början av kristiden, då man i allmänhet trodde, att kriget skulle bliva av mycket kort varaktighet, och om man trodde, att det skulle bliva långvarigt, kunde man dock aldrig drömma om en sådan prisstegring. Redan däri ligger ett starkt skäl, att man beträffande dessa kristidsentreprenader måste förfara på annat sätt än man normalt skulle göra beträffande entreprenadförluster. Därtill kommer, att prisstegringen i många fall beror på svårigheter för entreprenörerna, beroende på statens eget ingripande, det sätt på vilket staten har ransonerat, har dirigerat trafiken o. s. v. Detta är omständigheter, som hava gjort ställningen synnerligen brydsam för entreprenörerna. Ja, jag skulle vilja säga, att det finns entreprenörer, mot vilka, om man nu avslår utskottets hemställan och icke vill föranstalta en utredning, man faktiskt skulle begå en stor orättvisa. En hel del entreprenörer hava lojalt, med största ansträngning fullgjort sina entreprenadkontrakt, medan däremot andra hava sagt att de icke kunna fullgöra arbetet och hava lyckats undandraga sig kontraktets fullgörande. »Force majeure föreligger och vi bryta avtalet», har man sagt. Staten har då själf fått fortsätta arbetet med mycket stora kostnader. Jag vill nämligen erinra om, att på de lojala entreprenörerna har staten gjort en oerhörd vinst. Om staten själf hade byggt, så hade kostnaderna blivit ofantligt mycket större än vad de nu blivit, och det kan då icke betraktas såsom allt för orimligt, att staten till entreprenören, där så befinnes berättigat, lämnar ifrån sig något av denna vinst.

På de skäl jag anført, anhåller jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Friherre Fleming: Herr greve och talman, mina herrar! Jag vill visst icke förneka att, som utskottets ärade ordförande sade, det kan finnas många fall då det kunde vara billigt, att lämna ersättning till vissa entreprenörer, men jag tror, att vi äro inne på en mycket farlig väg, om vi bifalla utskottets hemställan. Jag har därför velat säga ett par ord i frågan.

Jag har förresten på grund av den erfarenhet, jag vunnit tidigare under mitt liv dels såsom upphandlare för statens räkning och dels

såsom leverantör åt staten någon kännedom om dessa förhållanden. Jag tror, att man, i alla sådana här fall, då kravet på ersättning efteråt möjligtvis kan vara befogat, måste betrakta varje fall för sig och icke taga det såsom något principuttalande, att man skall undersöka, var kravet kan vara berättigat och var det icke är det. Det kan finnas en del fall där ersättning kan anses berättigad, det erkänner jag, men jag tror att de egentligen äro mycket få, och då blir det Kungl. Maj:ts affär att undersöka dessa fall och sedan komma fram till riksdagen med sitt förslag i ämnet. Här skulle sålunda fastslås en princip, som det otvivelaktigt bleve, om riksdagen skriver och säger, att det bör undersökas, huruvida i dessa fall ersättning bör utgå eller icke, och det är det, som gör, att jag finner det hela ganska betänkligt.

Och så en sak, som slog mig, då jag läste betänkandet: Varför står det endast talat om entreprenörer? Varför äro alla andra undantagna? Nu sade herr Widell, att leverantörerna kunna täcka sig för förlust, då de ingå avtal. Nej, herr Widell, det går icke, de kunna åtminstone icke täcka sig för ökade arbetskostnader för ett arbete, som pågår under många år, och de kunna icke täcka sig för att riksdagen fastställer åtta timmars arbetsdag. Det går således icke för leverantörerna heller att täcka sig för förluster. Jag ber bara att få påpeka pansarbåtsbyggena. Jag undrar, huru stora ersättningskrav skulle framställas, om de, som utföra dessa byggen skulle komma och lägga fram förlusterna och be att få ersättning. Jag anser således, att, skall man tala om ersättning till entreprenörer, kommer man otvivelaktigt in på frågan om att då skola också leverantörerna ersättas. Här skriver statsutskottet, att det skall vara de ansökningar, som inkommit före 1919 års utgång, som undersökningen skall gälla. Jag vill fråga: Varför skall det bara vara just de? Det är statsutskottets tanke, att det skall vara de, men jag tvivlar på att undersökningskommissionen kan vägra att upptaga även sådana ansökningar, som inkomma senare, om undersökningskommissionen tillsättes. Jag tror i varje fall icke, att riksdagen och Kungl. Maj:t kunna vägra att upptaga även leverantörernas krav, om denna skrivelse går igenom. Vi komma in på vägar, som äro mycket vittutseende.

Vidare finnes det för min ståndpunkt även ett annat skäl, nämligen att här kommer det att principiellt fastslås, att om en entreprenör har förlorat på ett bygge, låt vara under denna kristid, eventuella ersättningskrav skola prövas, och då komma vi in på en ännu farligare sak och det är den, att får han denna eggelse eller sporre att begära ersättning för det förlorade, så komma vi att riskera, att beräkningar vid ombuds inlämnande bliva mycket lättvindigt gjorda, och det kommer icke att bliva den stadga i leveransavtalen, som fordras.

Entreprenadförordningen föreskriver, att myndigheterna skola taga i betraktande alla på frågan inverkan omständigheter. Man bör sålunda icke antaga ett anbud, som man anser vara för lågt beräknat. Men kommer man in på den vägen, att entreprenörerna få ersättning ändå, så bliva anbuden icke beräknade så noggrant som de böra vara.

På grund av dessa orsaker her jag att få yrka avslag på utskottets hemställan.

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

Herr Ekman, Carl Gustaf: Då vid två föregående riksdagar vi hade fallet Ericsson till övervägande i kammaren, avstyrkte jag för min del bifall till framställningen om ersättning. Jag trodde, att man, genom att jämväl på det sätt, som beslutet var formulerat då, lämna sitt bifall till hans önskan, skulle skapa ett prejudikat, som senare skulle draga med sig mycket långt gående konsekvenser.

Nu inträffade det emellertid, att, på grunder, som utvecklats av en ärad talare på Kristianstadsbänken, regeringen fann sig icke böra bevilja de av riksdagen till regeringens förfogande ställda medlen, utan avlog ansökan. Skälen, som i det avseendet åberopades, voro ju de, som anfördes av justitiekanslern och statskontoret. Det är emellertid icke någon tvekan därom att, när riksdagen i föl beviljade Gideon Ericssons ansökan, så var riksdagen förtrogen med de skäl, som anfördes av såväl justitiekanslern som statskontoret, och således kunna de skälen icke i och för sig vara ägnade att skapa en annan uppfattning inom riksdagen.

När nu i år en mängd framställningar motionsvis förelågo, fann jag det naturligt, att man efter förra årets beslut ställde sig på den ståndpunkten, att man ville åstadkomma en utredning för att se, dels huru många sökande det i detta fall kunde finnas, som kunde både ur rättssynpunkt och ur billighetssynpunkt inordnas i en och samma sökandegrupp, och dels att såväl Kungl. Maj:t som riksdagen, sedan en sådan undersökning blivit gjord, skulle bilda sig ett omdöme om både huruvida någon ersättning borde utgå och, om denna fråga besvarades med ja, i vilken mån sådan ersättning kunde utgå. Jag tror det är nödvändigt, sedan denna fråga blivit på detta sätt behandlad, som den blivit, och riksdagen i föl i ett specialfall ställt sig på nyss angivna ståndpunkt, varigenom riksdagen för sin del tillstyrkte ersättning, tror jag det är nödvändigt, sade jag, att frågan nu behandlas på det sätt som statsutskottet hänvisar till, nämligen så att man verkligen får ett begrepp om huru stor den grupp är, som kan grunda anspråk emot staten på samma skäl som denne sökande. Först då man fått klarhet därom, tror jag det är möjligt för riksdagen att bilda sig ett bestämt omdöme om, vad riksdagen i det föreliggande fallet kan och bör göra.

Med anledning därav ber jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Kvarnzelius: Ja, herr talman, jag ber endast att få säga några ord med anledning särskilt av vad herr Petréén yttrat i detta ärende.

Han upplyste om en hel mängd ersättningskrav, som inkommit till Kungl. Maj:t och som rörde sig om belopp, som verkade rätt imponerande, och han slutade med att säga, att det här kommer att röra sig om miljoner. Den saken har jag hela tiden haft alldeles klart för mig, att det här kommer att röra sig om miljontals kronor. Men mitt enkla resonemang är det, att om det är obestridligt att dessa enskilda personer hava förlorat miljontals kronor, så är det rimligare att staten betalar detta och tager förlusten än att den

enskilde skall göra det, när det är obestriddligt att förlusten föreligger, orsakad av förhållanden, som ingen vid tidpunkten för krigsutbrottet och närmast därefter kunde överskåda.

Hurudan var situationen 1914? Den allmänna uppfattningen var att stor arbetslöshet skulle inträda, och stora belopp anslogos av riksdagen, av landsting och kommuner för att möta denna arbetslöshet, och riksdagen stimulerade på alla sätt den enskilda företagsamheten för att förebygga verkningarna av en för stor arbetslöshet. Mitt under intrycket av detta gjorde en hel del personer entreprenadkontrakt till kasernbyggnaden, företrädesvis emedan det ju var dessa byggnader som skulle forceras, anläggningar för försvarsändamål och dylikt. Så inträffade en rakt motsatt situation. Priserna sprungo i höjden och i följd härav stego arbetslönerna. Entreprenörerna hade sina kollektivavtal att stöda sig på. De sade: Vi hava gjort upp med arbetarorganisationerna och hava ordnat det med arbetarna och vi hava gjort upp om arbetslönerna, som skola vara så och så mycket per timme. Men arbetarna sade: Vi kunna icke leva på den lönen, vi lägga ned arbetet och proklamera strejk — detta trots avtalet — och så sade entreprenörerna till kasernbyggnadsnämnden: Nu kunna vi icke fortsätta, ty det är strejk, detta betraktar vi som force majeure, och nu vilja vi häva kontraktet. Nej, sade kasernbyggnadsnämnden, var så god och bygg och fullfölj kontraktet, ty i annat fall taga vi hand om bygget själva och fullfölja det på eder bekostnad. Så lyder kontraktet. Vi ha icke talat om arbetslöner, timplenningar, och därest icke ni vill fortsätta, så är detta kontraktsbrott och vi taga och bygga på eder bekostnad. Så gjorde också kasernbyggnadsnämnden. Så länge entreprenören hade något att betala med fick han betala. Sedan fick staten träda emellan och betala återstoden. Men kasernerna gjordes färdiga, men när icke kasernbyggnadsnämnden fått entreprenörer, hur gjorde man då? Jo, man fortsatte så länge pengarna räckte, och så anmälades förhållandet hos Kungl. Maj:t, och så sade Kungl. Maj:t till riksdagen: Här felas så och så många miljoner kronor. Var så god och lämna förstärkningsanslag och extra anslag, och riksdagen beviljade detta. Och dessa kaserner, där inga entreprenörer varit med, kosta tre å fyra gånger så mycket, som de varit kalkylerade till år 1914. Är det rimligt, att riksdagen nu ställer sig på en rent formell standpunkt såsom herr Petrén och säger, att med hänsyn till de vidsträckta konsekvenser ett bifall till ersättningsanspråken skulle föra med sig, bör man avslå varje krav på ersättning. Nej, rimligare är att pröva varje fall för sig. För min del åtminstone anser jag mig icke kunna vara med om, ehuru jag tror mig vara lika mån om statskassan som någon annan här i kam-maren, att så formellt betrakta saken, så snart det är staten som är företagare, utan anser att samma rent mänskliga känslor böra komma till sin rätt från statens sida, som hos den enskilde företagaren, när han ser, att han fått ett arbete utfört till lägre pris än som med rådande prisläge är möjligt att åstadkomma det till nu och att den som gjort arbetet åt honom fått göra stora uppoffringar och omkostnader. Då säger han: Det är rimligt, att jag lämnar en högre be-

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

talning, jag har i alla fall gjort en god affär. Så tycker jag, att staten också bör resonera. Därför kan jag icke tillägna mig denna strängt formalistiska syn på denna fråga, som de vilka nu motsätta sig utskottets förslag och som jag totalt saknar hos dessa samma talare, när det är fråga om statstjänstemän och dylikt, och där riksdagen „ång på gång med avseende på speciella fall avvikit från »principerna», emedan den enskilde statstjänaren annars kommer att lida ekonomiskt betryck. Varför kan man icke låta dessa rent mänskliga känslor, som besjäla var och en, när man behandlar den enskilde statstjänstemannen, även komma till uttryck, när det gäller en entreprenör. Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Det är ett par saker utom konsekvensfrågan, som gör, att jag omöjligt kan tillägna mig de synpunkter, som utskottets ärade ordförande här gjort sig till tolk för. Vad beträffar jämförelsen mellan statstjänare och entreprenörer. så lämnade statsutskottets ordförande snart den ståndpunkt han först sökte göra gällande genom att påvisa skillnaden mellan dessa entreprenörers spekulationer och statstjänarnas ställning.

Men det är också en annan sak, som utskottets ärade ordförande framförde och som är fullkomligt orimlig såvitt jag kan se. Han sade, som hans ord föll sig, att hans enkla resonemang var: är det ostridigt, att dessa enskilda entreprenörer förlorat miljoner kronor på staten, så bör också staten betala dem förlusten. Om man skulle följa det resonemanget fullt ut, då borde fortsättningen lyda: är det ostridigt, att enskilda entreprenörer förtjänat miljoner kronor på staten, så bör staten också lägga beslag på dessa miljoner. Antingen det ena med det andra eller också intetdera. Det är väl ändå alldeles tydligt. Och jag tycker, att det borde vara tydligt för var och en efter den utredning som herr Petrén här lämnade om denna sak, vilken gick ut på, att skola vi fortfarande hava ett entreprenadsystem, måste vi avvisa statsutskottsutlåtandet, så som det här föreligger. Det är ju helt naturligt, att om riksdagen skall gå med på en utredning — ty det är ju det, som det är fråga om — i syfte att lämna ersättning för förluster, så måste entreprenörerna för framtiden säga sig, att det icke är så kinkigt, om de räkna för lågt ibland, ty alltid ha de prejudikat på att staten skall taga hand om dem, emedan riksdagen — så blir resonemanget — anser det icke vara staten värdigt, att en entreprenör skall förlora på staten. Jag tror icke, att det går för sig att resonera på det sättet.

Vidare vill jag fästa uppmärksamheten på herr Widells yttrande, som är typiskt, när det gäller billighets- och rättfärdighetsskäl, som här talats om. Herr Widell sade: om icke tidpunkten sättes till den sista december 1919, så är saken betänkelig, ja, jag tror herr Widell tillade, att då kunde han icke vara med på detta, och jag skulle tro, att icke heller statsutskottets majoritet kunnat vara med på det. om icke just tidpunkten satts på detta mycket godtyckliga sätt. Men vad är det för rättfärdighetskänsla och vad är det för billighets-

känsla, som säger, att de, som varit företagsamast i fråga om att begära ersättning, skola ha den. De som ha väntat, de som ha givit sig till tåls, de skulle ingenting ha. Mig förefaller det, som om man skulle kunna beteckna den känslan som nästan allt annat än rättfärdighets- och billighetskänsla. Herr Widell har visserligen den, som jag tycker, ändock mycket för enkla förhoppningen och tron, att alla som känt sig berättigade att framställa krav, också gjort det före den 31 december 1919. Det finnes, såvitt jag kan se, ingen som helst grund att bygga en dylik förhoppning på. Saken föreligger således för kammaren på det sättet, att statsutskottet säger: hade vi velat taga hänsyn till billigheten, så hade vi icke vågat komma fram med detta förslag; nu göra vi ett godtyckligt snitt, varigenom vi tro, att vi skola komma ifrån konsekvenserna, och då kunna vi också våga oss på att tillstyrka riksdagen att taga det här förslaget. Jag tror aldrig, att riksdagen med öppna ögon kan gå med på statsutskottets förslag i detta fall, och ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Herr Trygger: Herr talman! För min del måste jag säga, att jag personligen tilltalades av den argumentation, som framfördes av statsutskottets ordförande, men något bestämmande intryck gjorde den dock icke på mig.

När jag bedömer frågan från statens synpunkt, från allmän synpunkt, måste jag för min del instämma i de synpunkter, som herr Petréén gjorde gällande. Jag anser över huvud taget och har ofta varit i tillfälle att här i riksdagen förfäktat den meningen, att staten bör låta de enskilda driva sin näring i fred, och att man icke skall avundas dem, ifall de skulle göra en eller annan god vinst genom sin klokhet, sin företagsamhet och sitt förutseende. Men samtidigt måste jag för min del alldeles bestämt hålla på att om de skola hava fördelarna av sin fria näring, få de också taga konsekvenserna. Det duger inte, såsom herr Olsson nyss anmärkte, att stoppa vinsterna i egen ficka, när det går bra, och vända sig med begäran om hjälp till staten eller det allmänna, när det inte går bra. Jag anser, att ett *antingen* — eller måste gälla i dessa fall. Lagstiftningen utesluter ju för övrigt icke, att man kan bli befriad från ett kontrakt eller få ersättning under vissa förhållanden på grund av alldeles exceptionella omständigheter. Men där lagen icke ger någon sådan rätt, anser jag för min del, att det helt och hållet får bero på, om den enskilde gent emot en annan enskild av välvilja skulle vilja gå med på något dylikt.

Vad beträffar dessa entreprenader under kriget, tror jag verkligen, att jag personligen har någon erfarenhet i det hänseendet. Jag tänker t. ex. på fall ifrån 1916, som jag särskilt känner till. Då var det, som herrarna alla veta, ganska ovisst, vilken utgång kriget skulle få, huru länge det skulle dröja o. s. v., och när man då uppgjorde kontrakt, var chansen lika stor för en betydande vinst, ifall kriget snart skulle sluta och billigare priser inträda, som för en förlust, ifall kriget skulle draga ut på tiden och prisstegringen fortgå. Och så var

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

det nog även under det följande året, 1917. De, som uppgjorde sina kontrakt, hade anledning att noga väga chanserna för och emot. Genom omständigheterna hava de nu råkat ut för det obehaget, att det har blivit förluster. Ja, det kan inte hjälpas. Det kunde hava blivit vinst, och då hade de själva fått tillgodogöra sig densamma.

Herr Widell gjorde gällande, att han var övertygad om att det inte skulle vara så farligt, om vi gäve ersättning, ty en sådan förfärlig tid, som den vi upplevat, kommer ingen av oss att mera få vara med om. Däremot vill jag säga, att såvitt jag kan förstå, är det både när det gäller priser på varor och ersättning för arbete, i det närvarande ögonblicket lika svårt att bestämma, vad framtiden kommer att innebära, som det har varit under hela krigsperioden. Herrarna erinra sig antagligen, huru vi allesammans eller åtminstone de allra flesta av oss, när kriget slutade på hösten 1918, voro av den uppfattningen, att då skulle vi komma tillbaka till normala förhållanden. Snart skulle allting komma i gång och priserna komma att falla på varor och därmed också på ersättning för arbete. Det skulle inte komma att dröja alltför många år, innan man mer och mer närmade sig den prisnivå man hade före kriget. Hur har det gått? Jo, det har gått på det sättet, att prisen bara stegrats med undantag för några vissa särskilda varuslag. Och jag frågar nu de herrar, som anse, att situationen under kriget var så exempellöst svår och att något liknande icke vidare skulle komma att inträffa: hur är det för närvarande? Skulle någon kunna säga mig: om man skall uppgöra ett kontrakt den dag som i dag är, skall man anse sig vara på den säkra sidan med de nuvarande prisen, eller skall man icke anse sig vara det? Skola de nuvarande prisen stiga, eller skola de falla? Ja, jag har för min del funderat mycket på den saken, men jag får verkligen bekänna, att det enda jag kan säga är, att jag ingenting vet. Det är alldeles omöjligt att bedöma, om det går i den ena riktningen eller i den andra. Ifall man är färdig att lämna ersättning till de entreprenörer, som misstagit sig under kriget, då, mina herrar, får man också vara beredd att giva ersättning åt dem, som misstaga sig för närvarande, då entreprenadkontrakt ingås.

På grund av dessa skäl, men framför allt av det stora principiella skäl, som herr Petrén åberopade, får jag säga, att jag icke kan annat än yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Träff: Ja, herr talman, jag har för min del varit med om att underskriva en motion om ersättning just i detta syfte. Nu känner jag givetvis med mig, att de här konsekvenserna, som det så mycket har talats om, äro ganska vidlyftiga, och man känner också med sig, att det skulle väl vara nästan otroligt, att utskottets förslag går igenom. Men trots detta kan jag icke underlåta att påpeka några synpunkter. Det torde vara klart, att det kan ju ändå finnas entreprenader, där det förefinnes ömmande omständigheter, och det är ju onaturligt att tänka sig, att det icke skall finnas någon möjlighet att ersätta i vissa fall åtminstone, där man alldeles påtagligt kan konstatera att vissa billighetsskäl äro för handen. Jag ber att i det

avseendet få hänvisa till den bilaga, som är fogad till den motion jag underskrivit. Det gäller en liten byggmästare i Motala, som uppfört en hel del byggnader vid Bona. Den 7 maj 1917 upprättades kontrakt rörande inredning i skolhusbyggnadens vindsvåning av en lägenhet om två rum och kök samt tvenne enkelrum m. m. för ett pris av 4,000 kronor. Det är fem rum han sålunda inrättat och ställt i ordning för endast 4,000 kronor. Man kan förstå, att det med ett sådant pris ej skulle finnas möjlighet för honom att få det att gå ihop. Samma är förhållandet i ett annat fall, där avtal träffades den 10 oktober samma år om bland annat inredning av två rum och tambur för ett pris av 1,700 kronor. Det torde härav framgå, att det här är fråga om en mindre byggmästare, som icke förstått den fara, vari han kastat sig. Det är alldeles tydligt och klart, att här om någonsin skulle väl ömmande omständigheter kunna anses vara för handen. Nu förstår jag ju, att det är otänkbart att gå förbi konsekvenserna, och att giva i det ena fallet och icke i det andra, men jag beklagar att det icke är möjligt för dessa små, som råka ut för någonting sådant att få åtminstone någon ersättning. Jag känner i alla fall på mig, att sådant som utskottets förslag här föreligger, med den begränsning förslaget faktiskt fått och med den möjlighet riksdagen har att senare fatta standpunkt till frågan, så anser jag för min del ändå, att det icke är ur vägen att man går på den utredning, som statsutskottet här har föreslagit, och jag ber därför, herr greve och talman, att med detta lilla inlägg få yrka bifall till statsutskottets förslag.

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Herr Nilson, Karl August: Herr talman! Då jag lyssnat till den debatt, som förts här, kan jag icke avhålla mig från att säga ett par ord. Jag fäste mig särskilt vid herr Tryggers anförande, som nu drog upp riktlinjer för när och huru en sådan här ersättning skall kunna komma i fråga, och jag vill giva herr Trygger rätt däri, att om det vore normala tider, då är detta hans resonemang riktigt: att den som får åtnjuta den eventuella förtjänsten, han skall också bära eventuell förlust. Men här är icke fråga om normala tider, utan här är fråga om fullkomligt abnorma tider, och det förvånar mig verkligen, att dessa entreprenörer ha nöjt sig med att vara så fogliga, att de endast gjort framställning till byggherrarna om ersättning. Jag har nyligen varit med om ett liknande fall, som här omtalats. Det var ett byggnadsföretag, som gick med förlust för entreprenören och med avseende varå denne utan att ha någon som helst annan grund att anförä än de abnorma tiderna väljade till skiljedom, och skiljedomen löd på ersättning till entreprenören endast på den grund, att de för närvarande rådande förhållandena konstituerade force majeure, som ovillkorligen skulle häva kontraktet i dessa delar. Nu har ju riksdagen själv stiftat dessa lagar om skiljedom, stiftat lagar om det ekonomiska livet på olika områden. Skulle riksdagen då ställa sig på annan grund än vad en laglig skiljedom gör? Det synes mig vara fullkomligt ohållbart. Riksdagen måste gå så långt ifråga om ersättning till entreprenörerna, som en skiljedom i ett dy-

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.

(Forts.)

likt fall skulle göra. Däremot måste en undersökning, sådan som utskottet här gjort framställning om, göras, och man måste även noga dela upp entreprenaderna i sådana, som voro tillkomna före krigets utbrott, och sådana, som tillkommit efter krigets utbrott. De som tagit entreprenader under åren 1917 och 1918, då de abnorma och onormala tiderna redan voro för handen, de måste, synes det mig, skylla sig själva, ty då var det orimligt att inlåta sig på entreprenad, och då borde varje förständig man avstått från sådana företag. Men däremot då vi levde under normala tider, t. ex. år 1914, då var förhållandet ett annat. För dem, som då bundo sig vid vissa uppgörelser, men som genom den oerhörda prisstegringen gjort förluster, ställer sig saken helt annorlunda. Dessa personer kunna hålla sig till att under en lång följd av år prisläget varit antingen konstant eller i sjunkande, och ingen väntade då något krig eller dylikt, som skulle medföra att priserna så abnormt sköto i höjden.

De förhållanden, på vilka en skiljedom stöder sitt utslag, måste också, synes det mig, vara avgörande för riksdagens ställning, och då här begärts en utredning just på dessa grunder kan jag, herr talman, icke annat än ansluta mig till statsutskottets framställning.

Herr A l e x a n d e r s o n: Vid ett föregående tillfälle, då en fråga av just denna art var uppe i kammaren, gjorde jag mig till tolk för en uppfattning om de billighetssynpunkter — enligt min mening verkliga rättssynpunkter —, som borde bestämma riksdagens ståndpunkt, och jag kom därvid till ett resultat, ganska motsatt det som här i dag gjordes gällande av herr Trygger.

I likhet med den siste talaren vill jag givetvis också med styrka hävda, att det icke kan bliva fråga om att man utan vidare skall avstå från den självklara grundsats för affärslivet och de rättsregler, som normera det, att part i allmänhet handlar på egen risk. Naturligtvis måste han så göra. Men någonting annat är frågan, huruvida ett avtal utan vidare skall utkrävas efter sitt ursprungliga innehåll. *även i det fall* att de ekonomiska förutsättningar, med vilka parterna hade anledning att räkna, så totalt förändrats, att det icke vore rimligt att vänta sig, att parterna kunnat taga hänsyn till något sådant i sina beräkningar.

Här har visserligen gjorts gällande, att om t. ex. en utomordentligt *gynnsam* prisförändring inträffar för en entreprenör eller leverantör, så begagnar han sig av denna, och man skulle icke vilja tillåta byggherren eller köparen att komma ifrån avtalet eller att få det ändrat till sitt innehåll, därför att förhållandena blivit andra. Då vore det också, menar man, rimligt, att om förhållandena ändras i en för entreprenören eller leverantören *ogynnsam* riktning, det borde ställa sig på alldeles samma sätt. Jag tror emellertid, att om man en liten smula tänker sig för, skall man finna, att denna skenbara likställighetsprincip icke är så alldeles riktig. Om en byggherre

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

kommit överens med en entreprenör om att denne för ett pris av, låt oss säga en halv miljon kronor skall åt honom uppföra ett visst bygge, kan det ju vara mycket tråkigt för denna byggherre, om han efter någon tid finner, att han genom att vänta med avtalet skulle hava fått arbetet utfört billigare, i ett visst fall kanske mycket billigare. Men jag tror ändå, att känslan säger oss, att då han precis visste, vad han ville offra på detta byrge, då han bestämde sig för att offra en halv miljon på det, så får han stå sitt kast, om han kanske litet oklokt ingått avtalet vid en för honom ogynnsam tidpunkt. Ställer det sig icke helt annorlunda, ifall prisförändringen gått i den riktningen, att entreprenören, som åtagit sig bygget, skulle bliva komplett ruinerad, därför att priserna stigit så kollossalt, att det inte är möjligt för honom att utföra det utan många hundra tusen kronors förlust? Jo, jag tror, att det är en helt naturlig känsla, som säger oss, att det är någonting helt annat, och att entreprenör och byggherre i det fallet stå i en fullkomligt olika ställning. På samma sätt är det mången gång beträffande säljare och köpare. Men visserligen icke alltid. Har köparen gjort affären för att i sin tur sälja varan, och skulle *han* bliva ruinerad, därför att han sedan endast kan återsälja den till ett helt annat och oerhört förlustbringande pris, så får man också i hans fall en känsla av att billigheten kräver, väl icke att han skall få komma ifrån detta avtal, men att han skall kunna få jämkning däri.

Det är icke så, att man begär, att staten här skall vara väsentligt gentilare än vad billigheten i rättsförhållande mellan enskilda tyckes föreskriva och som också faktiskt i många fall tillämpats. Här har ju erinrats om att skiljedomar mellan enskilda parter i fullt jämförliga fall avkunnats, där man verkligen funnit sig böra taga hänsyn till denna »ekonomiska force majeure». För min del känner jag till sådana skiljedomar, där det icke gällt entreprenader, utan leveranser — beträffande vilka ju friherre Fleming för sin del ansåg det orimligt, att dylika principer skulle komma att tillämpas — där just på grund av en fullkomligt oerhörd uppskruvning i produktionskostnaderna för den vara, som var föremål för leveransavtalet, ett strikt tillämpande av detta skulle bliva ruinerande för leverantören. Skiljedomstolen, som därvid utgjorts av medlemmar av Konungens högsta domstol, har, ehuru det visserligen icke finnes något uttryckligt lagstöd därför, funnit det med svenska rättsprinciper överensstämmande, att en jämkning borde äga rum så till vida, att avtalet visserligen borde äga bestånd och den *huvudsakliga* förlusten alltså skulle komma att drabba den, till vars nackdel prisförändringen skett, men att, jämlikt billighetens krav, någon mindre del därav flyttades över på den andra sidan. För att man skall finna något sådant rimligt, fordras ju emellertid givetvis, att en alldeles enorm omkastning har ägt rum i de ekonomiska förutsättningarna för avtalet, och det får naturligtvis noga övervägas, huruvida något dylikt är för handen. Att så är fallet, skall givetvis utredas och bevisas av den part, som yrkar jämkningen. Honom ålig-

Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)

ger bevisbördan för tillvaron av samtliga de förutsättningar, som sammantagna kunna betinga ett sådant behandlingssätt.

Såsom utskottet lagt sitt utredningsförslag, synes det mig också, att man förfarit synnerligen försiktigt, och att man icke borde behöva befara, att konsekvenserna skola bli så vittgående, som man på sina håll tänkt sig. Det gäller ju endast verkliga undantagsförhållanden och ingenting annat. Å andra sidan har det visserligen anmärkts, att skrivelsen är snäv i så måtto, att den utestänger vissa entreprenörer från att komma i åtnjutande av den eventuella ersättning angående vilken det här ifrågasättes en utredning, och det kunde ju vara möjligt, att det hade varit lyckligare, om gränsen i detta fall dragits en smula annorlunda. Finner man, att det medför några orättvisor olika personer emellan, så torde väl eventuellt en jämkning och någon åtgärd utöver den precisa ram, som här av statsutskottet uppdragits, kunna föreslås och komma under riksdagens prövning framdeles. Jag tror icke, att dessa betänkligheter ändå behöva vara av beskaffenhet att hindra ett bifall till utskottets hemställan, till vilken jag, herr talman, för min del yrkar bifall.

Herr Trygger: Endast några ord! Den siste ärade talaren gjorde gällande, att den jämförelse var haltande, som gjordes av mig, när jag yttrade, att om entreprenörer skulle bli befriade från förlust, borde de också dela med sig av vinst, men att jag icke hört att man ville gå med på den principen, att de skulle lämna ifrån sig en del till medkontrahenten, ens när de gjort en oskäligen vinst. Talaren gjorde gällande, att det är en väsentlig skillnad mellan dessa fall, ty om man har köpt eller beställt en sak till ett visst pris och detta sedermera visar sig vara alldeles för högt, är det dock icke så farligt, ty man har alltid berett sig på en så stor utgift. Man visste ju beloppet, och följaktligen är det icke så kännbart, om priset väsentligen fallit, som det skulle vara för säljaren eller entreprenören, i fall han icke kan fullgöra leveransen eller entreprenaden på grund av en osedvanlig prisstegring.

Herr Alexanderson kände säkerligen själv under det han yttrade sig, att denna erinran, som han gjorde mot vår ståndpunkt, icke alltid kunde hålla streck, och han tillade därför, att ifall det är en köpare, som har förpliktat sig betala ett alldeles oskäligt högt pris och som vid avtalet haft för avsikt att sedermera sälja samma vara, komma samma billighetsskäl fram som de, som gjorts gällande från deras sida, som vilja, att entreprenörerna skola hava ersättning. Men jag undrar, om man icke får gå litet längre. Ser man på de fall, som kunna föreligga, måste man skilja mellan två grupper, nämligen då det för köparen är en konsumtionsaffär, och när det icke är någon sådan. I fall köpet sker för konsumtion, rör det sig om sådana småsaker, att frågan i själva verket icke har någon praktisk betydelse. Om jag beställer mig en kava, kostym, som numera visst kostar en fyrahundra kronor, och det skulle visa sig sedermera, när jag får den, att priset har fallit till trehundra kronor, är det en sådan bagatell, att det inte är mycket att tala om, och detsamma är förhållandet, om

jag skulle gjort upp om köp av 50 kilo socker till högt pris och sedan får sitta med mitt dyra förråd, när sockret blir billigare. Men i alla andra fall, icke endast då jag köper varan för att sälja den igen, utan även då det är fråga om en verklig placering, kommer saken tydligt fram. Jag köper t. ex. en tomt i Stockholm, och på den ämnar jag bygga ett hus. Jag gör upp en entreprenad, enligt vilken byggmästaren skall uppföra huset för 500,000 kronor. När det blir färdigt, hava materialier etc. fallit, så att huset då skulle kunna uppföras till 250,000 kronor. Ja, då är det väl alldeles uppenbart, att detta överpris på 250,000 kronor är lika kännbart för mig, som det skulle varit för byggmästaren, i fall entreprenadsumman varit 250,000 och husets uppförande kostat honom 500,000 kronor. Det förefaller mig obestridligt. Har jag lånat hälften av pengarna, blir saken ännu klarare. Jag hade själv 250,000 kronor och lånade lika mycket och har så betalat entreprenören med dessa 500,000 kronor. När huset sedermera är färdigt, är det värt 250,000 kronor. Det är jämt så mycket, som mina borgenärer hava att fordra, och mina 250,000 kronor äro borta. Jag kan icke finna, att det är någon skillnad mellan detta fall och det fall, då entreprenören gjort förlust, utan konsekvensen i det ena fallet bör därför bli precis densamma som i det andra.

*Om ersättning
åt vissa en-
treprenörer
m. m.
(Forts.)*

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle avslå såväl vad utskottet hemställt som de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår såväl vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 125 som de i ämnet väckta motionerna, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 68;

Nej — 50.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående tillfällig löneförbättring under år 1921 för viss personal vid armén och marinen jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående beredande av varukredit åt vissa nödlidande länder.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölles.

*Anslag för
bekämpande
av arbets-
lösheten.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för bekämpande av arbetslösheten.

I en till riksdagen avlåten, den 5 mars 1920 dagtecknad proposition, nr 199, vilken hänvisats till förberedande behandling av statsutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att för bekämpande av arbetslösheten, i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet angivna grunder, anvisa dels på tilläggsstat för år 1920 ett förslagsanslag, högst, 8,000,000 kronor, dels ock på extra stat för år 1921 ett förslagsanslag, högst, 2,000,000 kronor.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte för bekämpande av arbetslösheten, i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet över civilärenden den 5 mars 1920 angivna grunder, anvisa

a) på tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln ett förslagsanslag, högst, 3,000,000 kronor,

b) på extra stat för år 1921 under femte huvudtiteln ett förslagsanslag, högst, 1,000,000 kronor.

Herr von Koch: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att yrka någon ändring i utskottets förslag, ty på grund av de förändrade förhållandena på detta område torde måhända de minskade belopp, som här föreslås, vara tillräckliga för ändamålet. Men då man möjligen i utskottets motivering kan utläsa den uppfattningen, att det vore lämpligt att snarast möjligt avveckla den s. k. arbetslöshetskommissionen och dess verksamhet, så ber jag att få säga, att enligt den erfarenhet, som jag har vunnit rörande denna kommissions arbete, tror jag icke, att det är lämpligt att så göra. Denna kommission har nämligen under sin föregående verksamhet framför allt inriktat sitt arbete på att förekomma arbetslöshet genom lämpliga åtgärder, som jag icke skall taga mig friheten att här upprepa. Och jag tror även, att det i fortsättningen under de ovissa förhållanden, som nu råda, är lämpligt, att det finnes en reservorganisation, som är tillreds att ingripa ifall det skulle behövas några åtgärder för att förekomma arbetslöshet.

Jag har bara velat anförda detta, då jag tror, att det icke vore lämpligt, att Kungl. Maj:t utan vidare avskaffade detta redskap till bekämpande av arbetslösheten. Jag har intet yrkande att göra.

Efter härmed slutad överläggning bifölles vad utskottet i förvarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt biskoparna i Härnösands stift E. F. Lönegren och i Luleå stift O. Bergqvist;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts dels i punkt 42 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen dels ock i särskild proposition nr 293 gjorda framställningar angående bidrag till avlönande av svenska sjömanspräster i vissa utländska hamnstäder m. m.;

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt den Hjertbergska antikvarien vid vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien; samt

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt befattningshavare vid tekniska skolorna i Stockholm och Eskilstuna, bergsskolorna i Filipstad och Falun samt vävskolan i Borås.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna statsutskottets memorial nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkten 45 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående statsbidrag till avlönande av kantorer m. fl.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av bostäder för tullverkets personal vid Värtahamnen i Stockholm;

nr 205, i anledning av väckta motioner om anslag till utförande av byggnadsarbeten vid kronprinsessan Viktoriäs kustsanatorium i Barkåkra;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för anställande inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen av en automobilinspektör jämte i ämnet väckta motioner;

nr 209, i anledning av väckta motioner om anslag till bekämpande av olaga brännvinstillverkning; samt

nr 210, i anledning av väckt motion om höjande av statsrådslönerna.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Herr talmannen hemställde nu, att då det vore angeläget att bereda vissa utskott tillfälle att sammanträda, handläggningen av återstående ärenden på kammarens föredragningslista måtte få uppskjutas till morgondagens plenum.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 356, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för en telegrafstationsbyggnad i Strömsund m. m.; och

nr 357, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av lägenheterna Lugnet samt Lugnet nr 2 och 3 å Rindön inom Vaxholms fästning m. m.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för dyrtidstillägg under ecklesiastikåret 1920—1921 åt dels kyrkoherdar och komministrar i nyreglerade pastorat samt vissa extra ordinarie präster dels och innehavare av prästerliga emeritilöner jämte en i ämnet väckt motion;

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till nordiska museet för beredande av tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg åt viss personal jämte en i ämnet väckt motion;

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring för viss personal vid livrustkammaren;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring åt viss lärarpersonal vid kommunala mellanskolor jämte en i ämnet väckt motion;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkande av det ordinarie anslaget till domkapitlens expeditioner samt provisorisk lönereglering för tjänstemän vid de ecklesiastika konsistorierna jämte en i ämnet väckt motion;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för medling i arbetstvister m. m.:

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts under femte huvudtiteln av statsverkspropositionen och under sjätte huvudtiteln propositionen om tilläggsstat för år 1920 gjorda framställningar om anslag för gäldande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m.;

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av medel för en malmvagnsverkstad vid Notviken;

nr 225, i anledning av väckta motioner rörande den s. k. Storängsbanken å bandelen Graversfors—Åby;

nr 226, i anledning av väckt motion om viss ändring i avlöningsreglementet för tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk;

nr 228, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till riksdags- och revisionskostnader;

nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till räntor å statskulden;

nr 230, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag för avbetalning å stats-skulden; och

nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående avsättning för år 1921 till statsverkets fond av rusdrycksmedel;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under år 1920 för viss personal inom den civila statsförvaltningen ävensom angående förstärkning av de till avlönande av vissa extra befattningshavare inom samma förvaltning samt till vikariatersättningar m. m. anvisade medel, dels ock i ämnet väckta motioner allt i vad avser pensions- och indragningsstaterna; samt

nr 89, angående tillfällig löneförbättring under år 1920 för vissa befattningshavare hos riksdagens verk och myndigheter; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 39, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om motarbetande av oregelbunden arbetstillgång.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 4,01 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Fredagen den 11 juni, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7,30 e. m.

Anmälades statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 349, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. m. jämte i ämnet väckta motioner dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående dyrtidstillägg åt häradshövdingarna och vissa extra befattningshavare i domsagorna.

Herr Kvarnzelius: Herr greve och talman! Jag anhåller att få tillkännagiva, att utskottet i motiveringen på sid. 12 gjort en mindre formell ändring till förtydligande av begreppet »familjeförsörjare».

I riksdagens beslut stod: »Med familjeförsörjare förstås i detta sammanhang såväl befattningshavare, som är gift utan att äga barn, som dylik, änklings, änka eller ogift, vilken på grund av försörjningsplikt underhåller barn, som icke uppnått 16 års ålder».

I skrivelsen står: »Med familjeförsörjare förstås i detta sammanhang befattningshavare, som är gift, ävensom änklings, änka eller ogift, vilken på grund av försörjningsplikt etc. liksom förut.

I detta sammanhang begagnar jag tillfället — ehuru väl detta icke hör till skrivelseförslaget — att uttala en uppfattning, som jag har beträffande det belopp, på vilket det retroaktiva dyrtidstillägget skall utgå till häradshövdingar. Det råder nämligen ovisshet därom beroende på att det icke har kunnat utrönas någon fixerad siffra för häradshövdingarnas inkomster, som förut legat till grund för dyrtidstillägget, men då detta belopp i varje fall uppgått till en så hög siffra, att maximibeloppet har kunnat tillämpas, har detta icke varit behöfligt. Då det nu gäller att utmäta det retroaktiva tillägget för dessa befattningshavare, så är det tydligt, att denna siffra måste anses vara för låg, och jag vill därför uttala såsom min uppfattning — och, så långt jag har kunnat inhämta, delas denna min uppfattning av utskottets ledamöter och av riksdagens ledamöter — att vid beräkning av det retroaktiva tillägget för häradshövdingar bör detta beräknas på det belopp, vartill vid den av innevarande riksdag genomförda partiella löneförbättringen för häradshövdingarna deras minimiinkomst ansetts böra uppgå, eller för häradshövdingarna i allmänhet 11,000 kronor och för häradshövdingarna i Västerbottens och Norrbottens län samt i Härjedalens domsaga 11,500 kronor.

Vad beträffar detta senare kan jag givetvis icke göra något yrkande, men med hänvisning till vad jag i början av mitt anförande yttrat, anhåller jag om kammarens bifall till skrivelseförslaget.

Efter härmed slutad överläggning godkändes ifrågavarande skrivelseförslag.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 333 till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om beviljande av vissa anslag till fångvården och statens tvångsarbetsanstalter m. m.

Anmälades och bordlades:

statsutskottets memorial och utlåtanden:

nr 215, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande grunder för statsbidrag till epidemisjukvården;

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av en ny statens vårdanstalt för alkoholister jämte en i ämnet väckt motion;

nr 227, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för oförutsedda utgifter; och

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 437 gjorda framställningar om anvisande av anslag för täckande av driftförlust vid postverket under år 1920 samt om återbetalning av vissa tillfälliga lånemedel;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till dels förordning om ändrad lydelse av § 3 mom. 1 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning, dels ock förordning om ändrad lydelse av 15, 16 och 19 §§ i förordningen den 19 november 1914 om arvsskatt och skatt för gåva; samt

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner dels med förslag till förordning angående vissa ändringar i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften, dels ock med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under år 1920 för viss personal inom den civila statsförvaltningen ävensom angående förstärkning av de till avlönande av vissa extra befattningshavare inom samma förvaltning samt till vikariatsersättningar m. m. anvisade medel, jämte i ämnet väckta motioner, allt i vad rör jordbruksärenden;

nr 97, i anledning av väckt motion om höjande av statsrådslönerna;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse med särskilda grunder för dyrtidstillägg åt befattningshavare vid domänverket; och

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyr-

tidstillägg för år 1920 åt vissa lärare vid lantmannaskolor och lant-hushållsskolor samt lantbruksskolor; samt

andra särskilda utskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kommunalskattelag m. m. jämte i ärendet väckta motioner;

nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående vissa ändringar i förordningen den 23 oktober 1908 angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter dels ock tvenne i ärendet väckta motioner;

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser om avdrag vid 1921 års taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt;

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser om avdrag vid 1921 års taxering till kommunal inkomstskatt dels ock tvenne i ärendet väckta motioner; och

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 och 7 §§ i lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring.

Justerades protokollsutdrag för denna dag.

Ordet lämnades nu till herr vice talmannen, som yttrade: Jag får hemställa, att kammaren måtte besluta, att konstitutionsutskottets utlåtande nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen, sättes sist på morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölles.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 7,43 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.
